

Dünya Bankası'nın Turizmin Sürdürülebilir Geleceğine İlişkin Bakış Açısı ve Sosyal Refah

The World Bank's Perspective on the Sustainable Future of Tourism and Social Welfare

Özlem KÜÇÜK

Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kocaeli

Özet: Kovid-19 öncesi dünyanın üçüncü en büyük ihracat sektörüne dönüşen turizm, muazzam bir sosyo-ekonomik etkisi olan (dışa açıklık, sosyal kalkınma, gelir, istihdam ve dış ödemeler dengesi v.b.) kilit bir sektördür. Küresel ölçekte, GSYİH'nun %10'undan fazlasını oluşturan turizm, Kovid salgını öncesi 334 milyon kişiye istihdam sağlarken, salgın ve sonrasındaki müdahaleler sonucunda bu sektördeki istihdam 2020'de dünya çapında 272 milyon işe gerilemiştir. Dünya Bankası (Banka), sürdürülebilir turizmi, dünyanın dört bir yanındaki destinasyonlara fayda sağlayan kalkınma için kanıtlanmış bir araç olarak görmektedir. Diğer yandan Banka verilerine göre, doğaya dayalı turizm çeşitliliğinde salgın sonrası azalma görülürken, aynı zamanda korunan alanların oranlarında da bir düşüş söz konusudur. Sürdürülebilirlik kavramı, kalkınma ile çevre arasındaki ilişkileri ve bağları sürdürülebilirlik yeteneği beraberinde ekonomik, çevresel ve sosyal konuların birbirine kenetlenmesini ifade etmektedir. Banka, kalkınma için sürdürülebilir turizm önemini yirmi nedene dayandırmıştır. Bunlar arasında, sürdürülebilir turizmin, kırsal toplulukları güçlendirmesi, kapsayıcı kalkınma sağlaması, düşük gelirli ekonomileri desteklemesi ile iklim değişikliği farkındalığını artırması da vardır. Nitekim 21. Yüzyılda iklim değişikliğinin ve dijital ekonomik dönüşümün küresel turizm istihdamında önemli değişikliklere neden olması beklenmektedir. Bu çalışma, Dünya Bankası Grubu'nun (IBRD, IDA ve IFC) küresel turizminden beklediği ekonomik ve sosyal faydalar ile turizmin sürdürülebilir geleceği için önerilerini de içeren resmi yayınları, çalışma raporları, projeleri ve kredi anlaşmaları sistematik olarak incelenip, analiz edilerek hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, doğaya dayalı turizm, kültürel miras turizmi, macera turizmi gibi küresel turizm alanında kamu ve özel sektöre finansman sağlayan Dünya Bankası'nın turizmin sürdürülebilir geleceğine ilişkin görüşünü daha iyi anlayarak, turizmin ekonomik ve sosyal faydalarını iklim değişikliğine uyumlu şekilde yapılandıran kapsayıcı bir kalkınmaya ilişkin yeni bir bakış açısı sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Dünya Bankası, İklim değişikliği, Sürdürülebilir turizm, İnsan-yabani hayat çatışması, Sosyal refah, Sosyal yatırım

Abstract: Tourism is a leading industry with enormous economic impact (income, employment, and balance of payments), having been the world's third-largest export sector before Covid-19. Globally, tourism, which constitutes more than 10% of GDP, employed 334 million people before the COVID outbreak, and even with travel restrictions, succeeded in giving back 272 million jobs worldwide in 2020. The World Bank (Bank) refers to sustainable tourism as a proven development tool that benefits destinations worldwide. On the other hand, according to the Bank data, there has been a decrease in nature-based tourism diversity after the pandemic and a decline in protected areas. Sustainability is based on relationships and links between the development and environment for social welfare. The Bank based twenty reasons on the importance of sustainable tourism for development. These include sustainable tourism strengthening rural communities, providing inclusive development, supporting low-income economies, and raising awareness of climate change. This study was prepared by systematically examining the official publications, working papers, projects, and loan agreements of the World Bank Group (IBRD, IDA, and IFC) that include the economic and social benefits expected from global tourism and suggestions for the sustainability of tourism. The study aims to provide a new perspective on inclusive development that structures the economic and social benefits of tourism in a climate change-compatible manner by better understanding the World Bank's view on the sustainable future of tourism.

Keywords: The World Bank, Climate change, Sustainable tourism, Human-wildlife conflict, Social welfare, Social investment

1. Giriş

Çalışma, Dünya Bankası'nın sürdürülebilir turizmin geleceğine yönelik bakış açısını güncel literatürle karşılaştırarak sistematik bir analizini sunmaktadır. Dünya Bankası içinde yer alan ve 1960 yılında kurulan IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği), dünyanın en fakir ülkelerine hibe yada düşük ile sıfır faizli krediler vererek yardım etmektedir. Böylece ekonomik büyümeyi artıran, yoksulluğu azaltan ve yoksul insanların yaşamlarını iyileştiren proje ve programlara yönelik kalkınma kredileri sağlamaktadır. IDA, 39'u Afrika'da olmak üzere dünyanın en fakir 74 ülkesi için en büyük yardım kaynaklarından biridir. Bu bağlamda IDA, Gambiya'daki turizm sektörünün çeşitlendirilmesini ve iklime dayanıklılığını desteklenmesi için 2022'de 68 milyon dolarlık bir hibe onaylamıştır (World Bank, 2022a).

Bu bağlamda, bilhassa yoksul ülkelere hibe ve düşük faizli krediler veren IDA, sürdürülebilir turizm ve sosyal yatırım alanında ciddi çalışmalar yürütmektedir. Dünya Bankası içinde ikiz (IBRD ve IDA) kuruluş olan IDA, her sene sürdürülebilir kalkınma hedeflerini yenilemektedir. Nitekim IDA her sene taahhütlerini yeniler. 2019'da IDA, dünyanın en fakir ve en savunmasız ülkelerinin iklim şoklarına ve doğal afetlere karşı dayanıklılığının güçlendirilmesi ve insan odaklı ekonomik büyümeyi artırmak üzere ülke odaklı çözümler uygulamasını desteklemeyi taahhüt etmektedir (IDA, 2019).

1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu (IFC) kurulduğunda gelişen piyasalardan gündemde değildir. Dünya çapında özelleştirmeye yönelik bir eğilimde mevcut değilken kalkınmanın sorumluluğu neredeyse bütünüyle kamuya aittir ve iletişim devrimi henüz yoktur. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde özel sektör yatırımları küçük, küreselleşmiş ekonomi ise henüz yoktur. IFC, özel teşebbüsün ekonomik kalkınma için dinamik ve etkili bir güç olmasını teşvik etmek üzere kurulmuştur. Nitekim Dünya Bankası Grubunun bir üyesi olan IFC, gelişmekte olan piyasalarda özel sektöre odaklanan en büyük küresel kalkınma kuruluşudur (World Bank, 2003).

Günümüzde IFC, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ortaklık amacıyla özel sektörün çevresel, sosyal ve yönetim (ÇSY) risk yönetimi yaklaşımlarından yararlanmasına yardımcı olmak amacıyla bir *Özel Sektör Kılavuzu ve Veri Seti* geliştirmiştir. IFC'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini yol haritası olarak aldığı ÇSY risk yönetimi standartları arasında yoksulluğa son, açlığa son, sağlık ve refah, kaliteli eğitim ve cinsiyet eşitliği ilk ilkeler arasındadır ((IFC, 2023a).

IFC, Uluslararası Turizm Ortaklığı (ITP) iş birliğiyle sürdürülebilir otellerin ticari faydalarını gösteren yeni bir rapor hazırlamıştır. Rapor, tüm ortaklar için ortak faydaları detaylandırarak otel sahipleri ile yatırımcılar ve operatörler arasındaki çapraz iş birliğini geliştirmeyi amaçlamıştır. Böylece, uluslararası Turizm Ortaklığı, tüm ilgili konaklama şirketlerini bir araya getirirken yerel ve küresel ölçekte etki yaratmak için sektörün kolektif gücünü kullanmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle aşırı hava olayları operasyon maliyetlerini artırırken belirli destinasyonları ziyaret eden turist sayısını ise azaltmaktadır. Önümüzdeki on yıl içinde inşa edilen tüm yeni otellerin tasarım ve operasyonlarına sürdürülebilir iyileştirmeler entegre edebilirse sektör 2030 yılına kadar her yıl 42 milyon ton CO2 tasarrufu sağlanabilecektir (IFC, 2020).

Sürdürülebilir turizm, esas olarak turizm destinasyonlarında yaşayan toplulukların yaşam biçimlerini, geleneklerini ve çevreyi korurken, geleneksel turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi ve ekonomik faydayı en üst düzeye çıkartmayı amaçlar. Son yıllarda sürdürülebilir turizm tartışmaları arasında insan yabani hayat çatışmasına ilgi büyümektedir. Değişen hayvan davranışları ve göç şekilleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorun haline dönüşmüştür. Dahası, doğaya dayalı turizm birçok Afrika ülkesinin turizm sektörüne önemli bir katkı sağlamaktadır. İklim değişikliği Zimbabwe'de, özellikle Hwange Ulusal Parkı'nda fil dağılımını etkilerken aynı zamanda Gonarezhou Ulusal Parkı gibi milli parklar, bozulma ve habitat kaybıyla başa çıkmak için tasarlanmıştır. Ancak, doğal yaşam alanlarının bozulması Zimbabwe'de doğaya dayalı turizmi olumsuz etkilemektedir (Chiwariidzo ve Dzingirai, 2024).

Makalenin yazımında Google arama motorunun yanı sıra Cambridge Journals Online, Sage Premier Journals ve JSTOR Archive Journal Content arama motorlarını kullanarak kapsamlı bir

literatür taraması gerçekleştirilmiştir. “Sustainable Tourism and the World Bank” ve “International Bank for Reconstruction and Development and Sustainable Tourism” terimlerini içeren bir araştırma sorgusu oluşturulmuştur. Sorgu aynı zamanda özel ilgi alanına ilişkili üç kelime grubunu (1) sürdürülebilir kalkınma, (2) sosyal yatırım ve (3) iklim değişikliğini de içermektedir. Aynı zamanda Web of Science veri tabanında “sustainable tourism and social welfare” anahtar kelimesi ile tarama yapılmış araştırma konusuyla örtüşen makaleler seçilmiştir. Bu makale küresel turizmin gelişiminde veri, teknik ve finansal katkıları olan Dünya Bankası'nın 1960'lı yıllardan günümüze politika yaklaşımı, etkisi, refah ve sürdürülebilir turizme olumlu olumsuz katkıları değerlendirilmiştir. Literatürde daha önce çalışılmamış olan konu için Dünya Bankası'nın araştırma, ülke ve yıllık kalkınma raporları, anlaşmaları, ülke raporları, duyuruları, projeleri başta olmak üzere birçok doküman üzerinden “tourism” ve “sustainable tourism” ve “social investment” anahtar kelimeleri kullanılarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan inceleme sonucu, Banka'nın başta Akdeniz ve Ege sahillerine kıyısı olan doğal kültürel kaynaklar bakımından bolluk yaşayan ülkelerde turizmin gelişmesi için altyapı projeleri vasıtasıyla bazı bölgeleri kredi verilen ülkenin politikalarına uyumlu bir şekilde desteklediği görülürken, zaman içinde bilhassa 21.yüzyılda çevreye duyarlı turizm türlerini ve doğal kaynaklarının korumasını önceleyen projeleri onayladığı görülmektedir. Aynı zamanda Banka'nın proje yönetimi ve ülke raporları, sürdürülebilir kalkınma için sosyal yatırımları ve turizmin sürdürülebilir geleceğini destekler görünümündedir. Dünya Bankası grubu içindeki IBRD, IDA ve IFC, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde daha az karbon ayak izi bırakan oteller, turistik destinasyon ile doğaya dayalı turizmin teşvik edilmesi ve yerel halkın istihdam edilmesini öncelendiği görülmektedir. Ancak sürdürülebilir turizm teşviki başta Latin Amerika ve Afrika olmak üzere yerel halkın zorunlu göçünü, insan yabani hayat çatışmasını, habitat bozulmasını ve yerel ekonominin geleneksel üretiminin azalmasını durdurmazken iklim değişikliğinin zora soktuğu destinasyonlar için gelinen çelişkili bir noktada zorunlu nedenlerle ilgi odağı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

2. Yöntem

Bu çalışmanın temellerini Dünya Bankası'nın yıllık kalkınma raporları, ülke görünüm raporları ve diğer araştırma raporları üzerinden “tourism”, “sustainable tourism”, “Sustainable Tourism and Social Welfare, the World Bank”, “Sustainable Tourism and Social Welfare, the IFC” anahtar kelimeleri ile tarama yapılarak Dünya Bankası Grubu içinde yer alan İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği ve Uluslararası Finans Kurumu'nun mali ve teknik destek sunduğu gelişmekte olan ülkelere ait sürdürülebilir turizm yatırımlarına ilişkin projeler, krediler, hibeler, raporlar ve basın açıklamaları incelenerek gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte sürdürülebilir turizmle ilgili geniş bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Web of Science, Emerald Insight, Cambridge Library, Sage Pub, Jstor başta olmak üzere akademik sosyal ağlar üzerinden “sustainable tourism and social welfare”, “sustainable tourism and the World Bank” ve “International Bank for reconstruction and development and sustainable tourism” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmış ve bulunan makaleler analiz edilerek yorumlanmıştır. Küresel turizm gelirleri, turist sayısı, istihdam oranı, gayrisafi milli hasılaya oranları gibi istatistiki veriler UNWTO ve Statista'nın web sitesinden sağlanmıştır.

3. Dünya Bankası ve Turizmin Finansmanı

1990'lı yılların başında “Washington Mutabakatı” paradigmasından yola çıkan Binyıl Kalkınma Hedefleri, kalkınma camiasını yaygın olarak kabul edilen yoksulluğun azaltılmasına yönelik öncelikli koşullar etrafında toplanır. Dünya Bankası Grubu içinde Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) aracılığıyla 78 düşük gelirli ülkeye (kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla 760 ABD dolarından az) imtiyazlı faiz oranlarıyla turizm sektörünün gelişmesi için borç verilmektedir. Bu çerçevede yoksulluğu azaltma stratejisi uygulayan 56 ülkenin %80'i turizmi ekonomik büyüme, istihdam ve yoksulluğun azaltılması için bir seçenek olarak görmektedir. Bazıları (Etiyopya,

Tanzanya, Uganda, Gana, Nijerya, Mozambik, Kenya, Kamboçya ve Honduras) turizme, tarım ve imalata eşit önem vermektedir. Bankanın son 40 yıldaki turizmle ilgili kredileri, politika odağında makrodan mikroya geçiş olarak en iyi şekilde tanımlanabilecek dört geniş kavramsal ve kronolojik aşama ile karakterize edilebilir (Hawkins ve Mann, 2006).

1969-1979 yılları arasında Makro Kalkınma dönemidir. Turizmin gelişimi ilk kez 1966'da Fas ve Tunus'la yapılan kredi anlaşmalarıyla finanse edilerek özel sektör projeleri teşvik edilmiştir. 1966 ile 1979 yılları arasında 17 ülkeye toplam 590 milyon ABD doları tutarında 19 mali aracılık kredisi verilmiştir. Bu kredilerin çoğu hem imalat hem de turizm işletmelerinin ve inşaat sektörünün döviz ihtiyacını (ithal ikamesi) karşılamayı hedeflemiştir. 1980-1990 yılları arasındaki dönemde, on yıl boyunca, gelişmekte olan birçok ülkede turizm hızla büyürken altyapı, artan insan kaynakları, gelişmiş politika oluşturma ve düzenleme ile varlıkların korunması ve yönetimi gibi konuları destekleyecek kamu yatırımları gerçekleştirilmiştir. 1991-1999 arasındaki dönemde Dünya Bankası için sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm el ele gitmiştir (Hawkins ve Mann, 2006: 351-352).

Banka (IBRD), 1960'ta dolaylı olarak turizmle ilgili ilk krediyi Akdeniz'de Ashdod'da yeni bir korunaklı derin su limanının inşasına ve donatılmasına yardımcı olmak için 27,5 milyon dolar İsrail'e vermiştir. Bu kredinin amacı, liman alanını okyanusa giden gemiler için uygun derinliklere tarayacak şekilde yaklaşık iki mil uzunluğunda dalgakıranların inşasını, iskelelerin aynı anda beş geminin barınmasına yetecek uzunluğa uzatılması, liman alanı içinde bir yol ve karayolunun inşası ve bunun dışında bir inşaat ocağına demiryolu bağlantıları yapılması gibi konuları içermektedir (IBRD, 1961).

1960'larda Banka ülkelerin elektrik enerjisi açığını destekleyen hidroelektrik santrallerine ilişkin projelere yönelik kredi vermeye başlamıştır. Ancak 1990'lı yıllarda hidroelektrik santrallerin ve termik santrallerin çevreye verdiği zararlar dünya gündemini yoğun şekilde meşgul ederken, sürdürülebilir geleceğe yönelik olarak Banka'nın politika değişikliğine gittiğini ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneldiğini söyleyebiliriz. 1966 yılında Yugoslavya'da hidroelektrik santral kurulması için 30 milyon dolar kredi açmıştır. Kredinin amacı, Yugoslavya'nın merkezinde 240.000 kilovatlık bir hidroelektrik santralinin inşaatı ile 362 mil uzunluğundaki iletim hatları ve ilgili trafo merkezlerinin kurulumuyla ülke çapındaki elektrik enerjisi ağının genişletilebilmesi için finansal kolaylık sağlamaktır (IBRD, 1962).

Dünya Bankası Peru'daki iki ana demiryolu sistemini modernize etmek üzere 14 Mart 1963'te, 13.250.000 ABD dolarına eşdeğer bir kredi verdiğini duyurdu (IBRD, 1963). Banka tarafından 1956 yılının Aralık ayında Honduras'a otoyol bakım organizasyonunun kurup faaliyete geçmesini sağlamak amacıyla 4,2 milyon dolarlık kredi açıklanmıştır; kredi aynı zamanda ülkenin önemli iki otoyolunun çeşitli bölümlerinin iyileştirilmesi ve yeni inşasına yönelik ön mühendislik çalışmalarını da finanse etmek üzere verilmesi kararlaştırılmıştır (IBRD, 1956).

1990'lı yıllarda turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler için düşük etkili, tüketime yol açmayan bir kalkınma seçeneği olarak artan ilgi görmeye başlamıştır. Turizmin, normalde düşük değeri olan uzak plajlar gibi alanların kullanımına izin vererek büyüyen seyahat endüstrisinin talepleriyle mükemmel şekilde uyduğu düşünülmektedir. Sürdürülebilir turizm kavramı doğrultusunda, turizm gelişiminin iyi planlanması ve kontrol edilmesi durumunda olumsuz sosyal ve çevresel etkilerin önlenilebileceği veya en aza indirilebileceğine inanılmaktadır. Enerji kullanımı ve bunun küresel sonuçları gibi bazı etkilerin sürdürülebilirlik tartışmasının neredeyse dışında bırakılırken, bu görüş, sürdürülebilir turizm biçimlerinin hâlâ tüm turizmin son derece küçük bir payını, muhtemelen %5'ten azını temsil ettiği gerçeğiyle çelişmektedir (Richardson, 2021).

3.1. Küresel Turizm ve Dünya Bankası

Günümüzde Dünya Bankası için turizm, ekonomik büyümenin, istihdamın, refahın, yoksulluğu azaltmanın ve çevreyi korumanın en önemli yoludur. Birleşmiş Milletler 70. Genel Kurulu 2017 yılını uluslararası sürdürülebilir turizm kalkınma yılı olarak ilan etmiştir (UNWTO, 2017).

Dünya Bankası'nın Turizmin Sürdürülebilir Geleceğine İlişkin Bakış Açısı ve Sosyal Refah

Bretton Woods kurumları (Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası), II. Dünya Savaşı sonrası, küresel ekonominin yeniden şekillenmesi ve sosyalizmin etkisi altında olan Avrupa'nın yeniden inşasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'nın sosyal ve ekonomik olarak onarımı, 1948'de Marshall Planı'na eklenince, ilk on yılda Dünya Bankası, diğer üye ülkeleri ihmal ederken, Avustralya ve Japonya gibi kredibilitesi yüksek ülkelere büyük oranda borçlar vermiştir. Nitekim 1960'larda Latin Amerika ve Afrika'da uluslararası kalkınma finansmanının Washington merkezli yönetim modeli baskın paradigma olmaya başlamıştır. Bretton Woods Konferansı'nda kırktan fazla ülke hazır bulunurken İngiliz ekonomist John Maynard Keynes, en önemli konuklar arasındadır. Şehir dışından gelen konuklar daha sonra iki yıl önce düzenlenen Bretton Woods para konferansının yarım kalan işlerini tamamlamak üzere yerleşmişlerdir. Savannah toplantılarından kısa bir süre sonra, günümüzde "Dünya Bankası" olarak bilinen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası faaliyete geçmiştir. Dünya Bankası gibi bu kurumların birçoğunun resmi adlarında veya kurumsal hedeflerinde "kalkınma" ifadesi yer almıştır. Oysaki bazıları- özellikle Amerika Kıtası Kalkınma Bankası ve Asya Kalkınma Bankası- bir bölgeye veya kıtaya odaklanmıştır (Raghavan, 2016; Küçük, 2020).

2001 yılında 564 milyar dolar olarak gerçekleşen küresel turizm harcamaları, 2008 yılı dâhil bu sürede düzenli olarak artış göstermiştir. Ancak 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz 2009 yılı turist harcamalarını olumsuz etkilemiş ve 2008 yılına göre 70 milyar dolarlık bir düşüş yaşanmış ancak 2010 da eski seviyesine dönmüştür. 2010 yılından itibaren düzenli yükseliş, 2019 yılında 1.431 milyar ABD doları olarak tepe noktasına ulaşmış ancak salgın küresel turizmde önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Böylece 770 milyar dolar bir düşüşle 2020'de küresel turizm harcamaları 661 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Aşının bulunması ve yaygınlaşmasına rağmen turist harcamaları ve turizm gelirleri 2019 seviyesinin 405 milyar ABD doları gerisinde 1.027 milyar ABD doları olmuştur. Diğer yandan 2023 yılı turizm gelirleri de 2019 gelirlerini geçememiştir. Bu durumda tahminler 2024 yılında küresel turizmde 2019 seviyesinin üzerine geçeceğini öngörmektedir. Ancak turist harcamaları etkileyen tek konunun salgın sonrası kapanmalar olmadığı açıkça görülmektedir. Bu durumun belirgin iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi küresel ekonomik kriz ve savaşlar, ikincisi ise küresel ısınmadır (GBTA, 2023; Küçük, 2023).

Konaklama, turistik yerler, ulaşım ve daha fazlası dâhil olmak üzere birçok sektörü bünyesinde barındırır. Turizm, insanların iş, eğlence, sağlık veya başka nedenlerle art arda bir yıldan daha az bir süre boyunca olağan ortamlarının dışındaki yerlere seyahat etmesi, bulunması ve orada kalması olarak tanımlanmaktadır. Küresel olarak seyahat ve turizmin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) doğrudan katkısı 2022'de yaklaşık 7,7 trilyon ABD dolarıdır. Bu, toplam küresel GSYİH'nın %7,6'sını oluştururken, önemli bir paydır (Çizelge 1) (Statista, 2024).

Dünya Bankası için turizm, gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Öncelikle istihdam olanakları nedeniyle işgücünün çoğunu oluşturan kadınların ekonomik güçlenmesini artırarak yoksulluğu azaltabilmektedir. İkincisi turizmden gelen kazanç doğal ve kültürel varlıklarının korunmasını finanse edebilmektedir. Üçüncüsü ise turizmin yenilikçi işler ve yeni firmalar oluşturma potansiyelinin olmasıdır. KOVID-19 salgını öncesinde turizm dünyanın en büyük hizmet sektörüdür. Dünya çapında on işten birini, tüm uluslararası ticaretin neredeyse %7'sini ve dünya hizmet ihracatının %25'ini sağlarken, kritik bir döviz üreticisidir. 2019 yılında sektörün değeri 9 trilyon ABD dolarının üzerindedir ve küresel GSYİH'nın ise %10,4'ünü oluşturmaktadır (World Bank, 2022).

Ancak, Kovid-19 salgını ve küresel kriz turizm gelirlerinde önemli bir daralmaya neden olmuştur. Küresel olarak seyahat ve turizmin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) doğrudan katkısı 2022'de yaklaşık 7,7 trilyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu, toplam küresel GSYİH'nın %7,6'sı olmuş ve 2019 yılına göre 2.8'lik bir düşüş yaşansa da bu önemsiz olmayan bir paydır. Bununla birlikte hem pandemi öncesinde hem de sonrasında dünya çapında en fazla turist geldiği destinasyon Fransa olmuştur. Bu nedenle dünyanın en çok ziyaret edilen müzesinin 2022 yılında yaklaşık 7,7 milyon ziyaretçiyle Paris'teki Louvre Müzesi olması sürpriz olmamıştır. Seyahat ve

Ö. Küçük

turizmin GSYH'ye toplam katkısı ülkelere göre incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in dünya çapında önde gelen seyahat pazarları olduğu ortaya çıkmaktadır (Statista, 2023).

1995'ten 2017'ye kadar dünya çapındaki turist sayısı yıllık %4,4 artarak 524 milyondan 1.341 milyon ziyaretçiye çıkmıştır. Bu dönemdeki küresel turizmdeki büyüme istikrarlı ve dirençlidir; kriz dönemlerinde küçük düşüşler ve hemen sonrasında toparlanmalar yaşanmıştır. Aynı zamanda turizm, ilgili dönemde küresel GSYİH'nın %10'undan fazlasını temsil ederken doğrudan yabancı yatırım çekmede en hızlı büyüyen ikinci sektör ve 2016 sonu itibarıyla 292 milyon işi destekleyen ikinci en büyük istihdam yaratıcı sektör haline dönüşmüştür (Lopez-Cordova, 2020).

1950'de 25 milyon olan uluslararası turist sayısı 2019 yılında 1 milyar 463 milyon 52 bin kişiye ulaşmıştır. 2022 yılındaki önemli artışa rağmen turist sayısı salgın öncesi seviyenin altında kalmış ve 965 milyona ulaşmıştır (UNWTO, 2023a). Avrupa, uzun zamandır dünya çapında en fazla uluslararası turist geldiği bölge olmuştur. Kaydedilmiş rakamlara göre 2005 yılından günümüze Avrupa kıtalar arası üstünlüğünü korumayı başarmıştır. 2022 yılı toplam 595 milyon 75 bin kişi Avrupa'ya gelirken, toplamda 965,31 milyon kişi seyahat etmiştir (UNWTO, 2023b).

Çizelge 1. 2019 ve 2022 Yıllarında Önde Gelen Ülkelerin Küresel Seyahat Pazarında Yeri. Kaynak; Statista, 2024.

Ülkeler	2019 yılı GSYİH'ya Etkisi Milyar Dolar	2022 yılı GSYİH'ya Etkisi Milyar Dolar
ABD	2,172.4	2,018.3
Çin	1,824.1	582.8
Almanya	390.4	353.1
İngiltere	306.5	290.8
Japonya	304.8	257.3
Fransa	228.9	225.7
Meksika	219.2	214.6
İtalya	217.3	202.7
Hindistan	209.1	199.6
İspanya	196	186.6

2022'de seyahat ve turizmin küresel önde gelen seyahat pazarlarının gayri safi yurt içi hasılasına (GSYİH) toplam katkısı, korona virüs salgınının başlangıcından bir yıl öncesine göre daha düşük kalmış ve toparlanma istenilen düzeyde olmamıştır. En büyük düşüş ise Çin turizm gelirlerinde yaşanmıştır. 2022'de Amerika Birleşik Devletleri, seyahat ve turizmin GSYH'ye toplam en yüksek katkısını olan ülke oldu ve yaklaşık iki trilyon ABD dolarını turizmden elde etmiştir.

3.2. Dünya Bankası'nın Sürdürülebilir Turizm Anlayışı

Sürdürülebilir turizm, sektörün, ziyaretçilerin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarına bakarak mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin sorumluluğunu almaya çalışan bir turizm şeklidir. Sera gazı emisyonlarındaki küresel artış, aşırı kalabalık ve ev sahibi topluluklarda sosyo-kültürel özgünlük kaybı sürdürülebilir turizmin odak noktasında bulunmaktadır. 2022'de yapılan ankete göre küresel gezginlerin %80'inden fazlası, sürdürülebilir turizmin kendileri için önemli olduğunu ve sürdürülebilir seyahat teşviklerini benimsemeye istekli olduklarını söylerken, eko turizm endüstrisi 172,4 milyar ABD doları tutarında bir küresel pazar büyüklüğüne ulaşmıştır. Sektörün 2028 yılında %13,9 büyüme oranı kaydederek 374,2 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir (Imarc, 2023).

Dünya Bankası, sadece bir kalkınma finansmanı sağlayıcısı değildir, aynı zamanda sosyal yatırım konuları ile ilgili tartışmaya giren bir bilgi kurumudur. 1980 yılında yayınlanan üçüncü Dünya Kalkınma Raporu'nda (World Development Report), Banka ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmakta hayati bir mesele olduğunu açıklamıştır. Böylece, eğitim, sağlık, doğurganlık, gıda gibi insani gelişimi ana meseleler farz etmiştir (WDR, 1980). 1980'lerin başlarından bu yana, Dünya Bankası düzenli kalkınma fonksiyonunun yanı sıra yeni görevler üstlenmiştir. Bunlar, borç

alan ülkelerde ekonomik çöküşün önlenmesi, ağır borçlu ülkelerin uluslararası ödeme güçlükleriyle başa çıkmalarına yardımcı olunması ve gelişmekte olan ülkelerde temel reform ve yapısal uyumun teşvik edilmesidir. Banka, ekonomik reform ve yapısal düzenlemelerin modern yoksullukla mücadele programının önemli unsurları olduğuna inanmaktadır. Diğer yandan pek çok eleştirmen, yapısal uyum programlarının yoksullara ciddi şekilde zarar verdiğini düşünmektedir (Weaver ve Park, 2007).

Dünya Bankası Grubu, sürdürülebilir ve rekabetçi turizm sektörleri oluşturmak üzere endüstrisi ve topluluklar arasındaki bağları güçlendirmek ve büyümeyi teşvik etmek için üye ülkelere yardımcı olmaktadır. Banka'nın amacı turizm varlıklarını güvenilir gelir kaynaklarına dönüştürmektir ve bunun için piyasa aksaklıklarının giderilmesini ön koşul olarak sunarken yatırımı kısıtlayan, zorlaştıran engellerin kaldırılmasını talep etmektedir. Banka'ya göre dünyanın en önemli sektörlerinden biri olarak turizm, sofistike ve farklı bir hal almıştır. Turizm, küresel GSYİH'nın %9'unu, toplam yatırımın %5'ini ve her 11 işten 1'ini oluşturmaktadır. Büyüme ve zenginlik dağılımı mekanizması olarak turizmin, mühim bir potansiyeli bulunmaktadır. Turizm gençlerin ve kadınların yüksek oranda istihdam edildiği emek yoğun bir sektör olduğundan Banka tarafından teşvik edilmektedir. Zira turizm genellikle diğer alanlardaki istihdam fırsatlarının sınırlı olduğu uzak yerlerde gerçekleşirken bu durum yoksullar ve dışlanmışlar üzerindeki etkisini artırmaktadır (World Bank, 2020a).

Sürdürülebilirliğin kökenleri, sanayileşme ve kentleşmenin yarattığı sorunlara bir yanıt olarak Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir (Choi ve Sirakaya, 2005). Turizm bağlamında sürdürülebilirlik, yerel ekonomik sürdürülebilirliği, altyapıyı, sağlığı ve eğitimi geliştirirken olumsuz sosyal ve çevresel etkileri azaltmayı amaçlamaktadır. 2012 yılında Brezilya'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Rio+20 zirvesi, insan refahının iyileştirilmesinde ve küresel yoksulluğun azaltılmasında sürdürülebilir kalkınmanın rolünü güçlendirmiştir. Turizm bağlamında refahın temel varsayımı, sürdürülebilir kalkınma yoluyla elde edilebilecekken, sosyal güvenliğe, yerleşiklerin refahına, ekonomik kalkınmaya ve siyasi istikrara bağlıdır (Falatoonitoosi vd., 2022).

Sürdürülebilir turizm, bir destinasyonun ekonomik, çevresel veya sosyal unsurlarına yönelik olumsuz etkileri veya ciddi zarar verme potansiyelini yöneterek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma fikridir. Turizm gelişiminin bazen ekonomik büyüme, çevresel etki ve sosyal topluluğun faydaları arasındaki çatışmaları çözüme zorluklarla karşılaştığı görülebilir. 1987'den bu yana küresel turizm kuruluşları, ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel boyutlar da dâhil olmak üzere tüm faktörleri kapsamaya çalışarak küresel turizm endüstrisini sürdürülebilir kalkınmayla buluşturmak için politikalar geliştirmektedirler (Nguyen vd.,2023).

Ekonomik sürdürülebilirlik genellikle olumlu sosyal ve sürdürülebilir girişimleri garanti altına almanın bir yolu olarak görünürken; esasen kâr amacı güden bir hedef değil, yerel iş başarısının daha bütünsel bir yorumunun parçası olarak kabul edilmektedir. Ransfield ve Reichenberger (2021), Yeni Zelanda Maori turizm işletmelerinde yerli kültürel değerlerin sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik uygulamaları üzerindeki entegrasyonunu ve etkisini araştırmışlardır. Yeni Zelanda halkının yaklaşık %10 ile %11'i Maori yerlilerinden oluşmaktadır. Maori yerlileri arasında kültürel kapasitenin geliştirilmesi, topluluk üyelerine değer verilmesi, kültürel suiistimallerin önlenmesi yoluyla başta personele, dış paydaşlara ve daha geniş topluluğa fayda sağlayan yerli Maori değerlerinin yerleştirilmesi sosyal sürdürülebilirlik alanında turizm işletmesinin sürdürülebilirliğini olumlu etkilemektedir. Aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik, karbon emisyonlarını azaltarak, doğal korumaya katkıda bulunarak ve ulusal mevzuatı etkileyerek arazinin yararına sürdürülebilir ilişkilerin yaratılmasına yansımıştır (Ransfield ve Reichenberger, 2021).

Sıcakların hızla artması, sayfiye turizmine yönelik birçok destinasyonu olumsuz etkilerken aynı zamanda kış sporlarına yönelik turizmin süresinde kısalmalara neden olmuştur. Kış turizmi altyapısı, yükselen deniz seviyelerine ve aşırı hava koşullarına karşı oldukça hassastır ve binlerce plaj aşınmış veya sular altında kalmıştır. Dahası, okyanus asitlenmesi ve artan deniz sıcaklıkları

mercan resiflerini bozmaya ve yok etmeye başlamıştır. Artan sıcaklıklar doğaya dayalı turizmin uygulanabilirliğini hâlihazırda azaltıp biyolojik çeşitliliğe zarar verirken dağlarda ve uzak doğal alanlarda daha fazla orman yangınına sebep olmuştur (World Bank, 2023a).

Bu bağlamda Dünya Bankası iklim dostu bazı projelerde yönetmektedir. Bunlar arasında Uganda ile yürüttüğü, Uganda Su ve Çevre Bakanlığı (MWE), Uganda Yaban Hayatı Koruma Kurumu (UWA) ve Ulusal Ormancılık Kurumu (NFA)'nın Dünya Bankası desteğiyle, İklim Dostu Kalkınma için Ormanlara ve Korunan Alanlara Yatırım (IFPA-CD) Projesi 1990'lı yıllarda uygulamaya konmuştur. Bu Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı, Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Standartlarının (ESSs'ler) yanı sıra geçerli ulusal mevzuata uygun olarak hazırlanmıştır (World Bank, 2010b).

Yaban hayatı ve turizme yönelik Banka'nın başlangıç projelerinden biri de Kenya hükümeti ile yapılan *Yaban Hayatı Turizmi Projesi* olmuştur. 1 Temmuz 1976 tarihinde onaylanan proje 10 Kasım 1976 tarihinde aktif hale gelmiş ancak Kenya Hükümeti 31 Aralık 1985'te projenin kalan ödemesini iptal etmiştir. Proje 30 Haziran 1986'da tamamlanmıştır. Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (CID) tarafından 2,0 milyon Kanada doları tutarında paralel finansman sağlanmıştır. Turizm endüstrisinin güçlü bir büyüme yaşadığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan trafik sıkışıklığı ve bu bölgelerde meydana gelen çevresel zararlarla ilgili endişelerin dile getirildiği bir dönemde Proje, Kenya'nın daha önemli yaban hayatı turizmi alanlarından üçünde, yaban hayatının korunmasını artırarak ziyaretçi kapasitesiyle birleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak Banka'nın raporu projenin istenilen seviyeye ulaşamadığı ve beklentileri karşılamadığı yönündedir (World Bank, 1990).

Dünya Bankası, "The Business of the State" (2023) başlıklı raporunda elektrik enerjisinin büyük çoğunluğunun elde edildiği hidroelektrik santrallerin iklim değişikliğinden kaynaklı oluşturabileceği riskleri anlatmaktadır. Dünya Bankası BOS (Devlet mülkiyetli işletmeler) veri tabanına göre, 2019'da en az %10'u devlet mülkiyetinde olan 76.400 BOS'un % 44'ü, su baskını veya fırtınaların iletim hatlarına zarar vermesi veya kuraklığın hidroelektrik kapasitesini azaltması gibi iklim değişikliğinin etkilerini yaşaması muhtemel sektörlerde faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. İklim değişikliğiyle birlikte koşullu yükümlülükler bir ülkenin kamu maliyesinin kademeli olarak kötüleşmesine yol açabilir. Örneğin, BOS'lara sağlanan garantiler veya kamu-özel sektör ortaklıkları kapsamındaki asgari gelir garantileri, fiziksel iklim riskleri ve iklim geçiş risklerinin baskısı altında kredi notunu düşürerek borç verme koşullarını daha da sıkılaştıracaktır (World Bank, 2023b).

Dünya Bankası'nın sürdürülebilir turizme yönelik projelerinden biri de *Honduras Sürdürülebilir Kıyı Projesi*'dir. Sürdürülebilir Kıyı Turizmi Projesinin amacı, kıyı turizmini yönetme ve bundan faydalanma konusunda belediye ve yerel kapasiteyi artırmak için katılımcı bir süreç yoluyla, Kuzey Sahili ana karası ile Honduras'ın açık deniz Körfez Adaları boyunca turizmin geliştirilmesini ve yönetilmesini sağlamaktır. Turizmle ilgili işletmeler için çevre yönetimi, turizm destinasyonu yönetimi ve çevre sertifikasyonu gibi alanlarda beceri eğitimi verilmiştir. Bu bileşenin amacı kıyı belediyelerinin (yerel yönetim, özel sektör ve toplum temelli kuruluşlar dâhil) sürdürülebilir turizm kalkınma planlaması yapabilme kapasitelerini geliştirmektir (World Bank, 2010a).

4. Turizm ve Refah

Turizm, görev süresini ifade eden 'tur' (bir sonuca ulaşınca kadar yapılan iş) kelimesine dayanmasına rağmen, eğlence ve zevkle ilişkilendirilen ve genellikle iş'ten uzakta geçen bir dönem (gezi, tatil, yıllık izin olarak seyahat) ve belirgin şekilde farklılaştırılan bir seyahat türünü ifade eder. Zorunluluk nedeniyle gerçekleştirilen veya zorunlu kılınan diğer seyahat türlerinden farklı olarak turizm, seçim ve aracılık yapan anlamına gelir ve gezgini turistik bir 'ürün' tüketicisi olarak konumlandırır (Vogel, 2020). Turizm; dinlenme, rahatlama, alışveriş yapma, spor, tarih, zevk arayışı gibi nedenler için ticari hizmet sunan ve evden uzakta zaman geçirme faaliyeti sürecidir (Walton, 2024). Turizmin somut bileşenleri, hava, demiryolu, karayolu ve su yolu gibi sistemlerin yanı sıra konaklama, yiyecek ve içecek, turlar ve hediyelik eşyaları içeren ağırlama hizmetleri ile bankacılık,

sigorta, emniyet ve güvenlik gibi diğer ilgili hizmetleri içermektedir. Somut olmayan bileşenler içinde rahatlatma, kaçış, kültür, macera ile yeni ve farklı deneyimler bulunmaktadır (Walton, 2024; Sifolo ve Sifolo, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı dünyasında turizmin yükselişi ve buna bağlı gelişmeler, ikinci ve üçüncü sanayi devriminin getirdiği gelişmelerin felsefi yönünü oluşturmaktadır. Turizm son kırk yılda hızlı bir büyüme yaşamıştır ve bu eğilimin, 11 Eylül olaylarından bu yana bölgesel çatışmalar ve küresel güvenlik kaygılarından kaynaklanan aksaklıklara rağmen yeni milenyumun ilk yarısında da devam etmesi beklenmektedir. Turizm 2004 yılında dünyanın gayri safi yurt içi hasılasının %10,4'üne ulaşmış ve dünya çapında 214 milyon kişiye istihdam sağlamıştır. Onlarca yıldır turizm, nakit para, net gelir ve istihdam yaratma kabiliyeti nedeniyle dünya çapında birçok topluluğun kurtarıcısı olarak kucaklanmaktadır (Choi ve Sirakaya, 2005).

Turizm uzun zamandır ekonomik ve insani gelişmeyi başarılı bir şekilde teşvik edebilen bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda turizmin gelişmekte olan ülkelerde kırsal yoksulluğu azaltmada önemli bir işlevi olduğunu Dünya Bankası ve Uluslararası Turizm Örgütü tarafından ifade edilmektedir. Kuşkusuz turizm bir ülkeye yatırım fırsatları, vergi geliri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimi gibi önemli ekonomik faydalar sağlamaktadır. Turizm endüstrisi tarafından elde edilen farklı gelir türleri olmasına rağmen, turizmin gelişmekte olan bir ülkede gerçekleşmesi, paranın yoksullara akacağı anlamına gelmez. Ekonomik faydaların yerel topluluklara ulaşmasını ve olumlu bir sosyal etki yaratmasını (örneğin istihdam fırsatları, eğitime erişim ve iyileştirilmiş yaşam ve sağlık standartları açısından) sağlamak için bilinçli eylem gerekmektedir (Castiglioni vd., 2020).

Dünyadaki tüm turizm faaliyetlerinin %80'inin kıyı bölgelerinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir; en popüler destinasyonlar arasında plajlar ve mercan resifleri yer almaktadır. Turizmin kentsel büyüme, iklim değişikliği ve sanayileşme gibi modernite göstergeleri ile olan etkileşimleri, doğal alanların ve ekosistemlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Zira iklim değişikliği buzulların erimesine, deniz seviyesinin yükselmesine, tropikal hava koşullarında artışa, su kaynaklarında azalmaya, çeşitli hastalıklara, endemik türlerin yok olmasına, besin kaynaklarında azalmaya neden olmaktadır. İklim değişikliğinden en fazla etkilenen farklılaştırılmış turizm destinasyonları olarak Avustralya, Malezya, Tayland ve Vietnam gibi zengin kıyı şeridi olan ülkeler, doğal çevrelerinden turizm amaçlı yaralanırlar. Avustralya'nın Büyük Set Resifi ve Malezya'daki Sipadan Adası, artan ziyaretçi sayısı, kirlilik ve iklim değişikliği nedeniyle tehdit altında olan yüksek düzeyde biyolojik çeşitliliğe sahip mercan kayalığı ekosistemleridir (Gülersoy ve Civil, 2023: Ip-Soo-Ching vd., 2022).

Dünya Bankası'nın *İklim Değişikliği Aksiyon Planı*'nda (2016-2020), aşırı hava koşullarının gıda ve su güvenliğine, tarımsal tedarik zincirlerine ve birçok kıyı şehrine yönelik tehdit olması nedeniyle, bu durumu küresel yoksulluğu azaltmak ve ekonomik büyüme misyonuna yönelik bir engel olarak görmektedir. Dünya Bankası Grubu, ülkelerin ulusal eylem planlarını iklim eylemlerine dönüştürmelerini ve iklimle ilgili hususları politika ve bütçelere yansıtılmalarını destekleyeceğini bu raporda açıklamıştır. Tüm ulusal eylem planları tamamlanmış olan çeşitli ülkelere gelen özel destek taleplerine dayanarak, Dünya Bankası Grubu bu ülkeleri daha fazla destekleyeceğini bu planla ilan etmiştir (World Bank Group, 2016).

Doğal kaynakların kullanılmasına vurgu yapan uluslararası turizm (güneş, deniz, kum ve dost canlısı insanlar), az gelişmiş ülkeler için ekonomik kalkınma açısından 20.yüzyılda cazip bir seçenek haline gelmiştir. İmalat, madencilik, ormancılık vb. gibi diğer kalkınma seçeneklerinin aksine turizm, geniş çapta temiz ve yenilenebilir bir endüstri olarak görülmüştür. 'Ücretsiz' doğal, tarihi, sosyal ve kültürel kaynaklardan yararlandığı için kalkınma gereksinimlerinin daha az sermaye gerektirdiği düşünülmüştür. Turizmin birçok az gelişmiş ülkede ekonomik kalkınma ve ekonominin geri kalanı üzerinde vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler için iş yaratma potansiyeli nedeniyle önemli bir itici güç olduğu görülmüştür (Berno ve Bricker, 2001).

Deniz tatillerinin uzun bir geçmişi vardır, eski Roma'ya kadar gider. MÖ 100 – 400 arası birkaç yüzyıl boyunca Roma İmparatorluğu'nun yönetici sınıfları arasında popüler olmuştur. Romalı yöneticiler, yüzmek, tekneyle gezmek, eğlence amaçlı balık tutmak ve genel olarak uzanmak için Campania kıyılarını, Napoli Körfezi'ni, Capri'yi ve Sicilya'yı ziyaret ederlerdi. Bir zaman sonra popülerliğini kaybeden güneşlenmenin ve yüzmenin daha sonra insan sağlığına etkilerini anlatan çeşitli tavsiyelerle sahil turizminin canlanmasına neden olsa da, yerele çok zaman sonra inmiştir. Demiryolu ve buharlı gemi ağlarının gelişimi, zenginler için uzun mesafe turizminin gelişmesine yol açarken aynı zamanda sanayileşmenin gerçekleştiği tüm ülkelerdeki sanayileşmiş kentlerdeki işçi sınıfına hizmet edecek yeni sahil beldelerinin büyümesiyle kitle turizmine yönelik yeni dönem başlamıştır. Ancak 21.yüzyılda deniz kenarında tatil yapmanın modası büyük ölçüde kaybolmuştur. Günümüzde sahil turizminin belli ölçüde doyunluğa ulaşması ile aşırı kalabalıktan, sıradanlıktan sıkılan yeni bir özel ilgi turizmi ortaya çıkmıştır (United Nations, ed. Tourism and Recreation, 2017). Kamboçya, kültürel ve doğal kaynak zenginliğine ve çeşitliliğine sahip bir ülkedir. Aynı zamanda turizm, Kamboçya'nın hizmet sektörünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hizmetlerin geliştirilmesine yönelik itici güç, 1994-1998 yılları arasında turizm ve otel endüstrisinin hızlı genişlemesinden kaynaklanmıştır. Ancak, turizm Kamboçya'da üç önemli aksaklık yaşanmıştır; ilki 1997-98'de Asya Mali Krizi ve o dönemde ülkede hüküm süren istikrarsız koşulların oluşmasıdır. İkinci ise SARS salgını, Tayland karşıtı ayaklanmalar ve 2003 seçimleri sonrasındaki siyasi belirsizlik olmuştur. Üçüncüsü ise Kovid-19 salgınıdır. Pandemiden önce turizm, Kamboçya ekonomisinin ana itici güçlerinden birisi olmuştur; uluslararası turist sayısı son on yılda yıllık ortalama %12 artmıştır. Sektör, 2019 yılında ülkenin reel GSYİH büyümesinin yaklaşık %18,7'sine katkıda bulunmuştur. 2020 yılında uluslararası turist sayısında 2019 yılına göre %80 oranında düşüş yaşanırken, yerli turist sayısında ise %36,1 oranında azalmıştır. Üstelik Kamboçya'da en az bir doz aşı ve daha fazlasını alanların sayısı dünya ortalamasının altında kalmış ve Kovid-19 salgını ağır hasarlara neden olurken turizmde toparlanma istenilen düzeye gelememiştir (Tourism, 2012; Strangio, 2021).

Sürdürülebilir turizmin 1990'lı yıllardaki gelişimi, ekonomik kalkınmadaki rolünde büyük bir anlayış değişimini temsil etmektedir. İklim değişikliğinin neden olduğu şiddetli su baskınları (tayfun ve kasırgaların yol açtığı yıkımlar), artan deprem vakaları, yoğun kar yağışı, sıcaklık ortalaması mevsim normallerinin üzerindeki bölgeler, dünya çapında birçok turistik bölgede hâlihazırda gözlemlenmektedir. Konaklama sektörünün önündeki zorluk, turizm destinasyonlarını iklim değişikliği gibi değişen çevresel etkilere uyarlamak; sürdürülebilir kaynaklar, yenilenebilir enerji, çevre dostu malzemeler ve daha az fosil yakıt kullanımıyla daha yeşil bir sektöre dönüştürmektir (Padma, Ramakrishna ve Rasoolimanesh, 2022).

Refah, 2030 Gündemi'ne göre **sürdürülebilir kalkınma** için beş kritik alandan biridir. Eko turizm, yerli toplulukların gelişimi yoluyla çevrenin korunmasını amaçlayan bir sürdürülebilir turizm türüdür. Toplumların kalkınması sadece ekonomik kalkınmayı değil aynı zamanda sosyal ve kültürel kalkınmayı da ifade etmektedir. Das ve Chatterjee (2015), Hindistan Odisha, Bhitarkanika Yaban Hayatı Koruma Alanı'ndaki ekoturizmin yerel halka sosyo-kültürel etkisini yönelik bir çalışma yapmıştır. Komşu köylerde eko-kalkınma komiteleri (EKK) gibi çeşitli kurumlar kurulduğunu ve yerel halkın bu komitelere üye olduğu gözlemlenmiştir. Ancak EKK'ler, eğitim ve beceri eksikliği nedeniyle yerel halkın güçlendirilmesinde çok etkili olamamışlardır, toplumsal katılımdan eğitim ve beceri geliştirmeye, en alttan başlanmalıdır. Sonuç olarak bu kampanyalar kadar hükümetin ihtiyaç duyduğu pek çok çaba olduğu kanaatine ulaşılmıştır (Das ve Chatterjee 2015).

Nitekim turizm şirketleri sürdürülebilir şekilde yönetilen ürün gruplarını hem nitelik hem de nicelik olarak geliştirmektedirler. Bu gelişme, sektörün son yıllardaki yoğun büyümesinden kaynaklanan turizmin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilir turizm ürünleri, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik özelliklerinin ziyaretçilerin, sektörün ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılama yolculuğuna olumlu bir şekilde entegre edilmesini sağlayacak şekilde yönetilmektedir. Bunların belirli nitelikleri, ancak tur operatörü müşterileri

tarafından katma değer olarak tanınıp iyi anlaşıldıklarında satın alma kararlarıyla ilgili hale gelebilir. Bu nedenle tur operatörlerinin, tüketicinin dikkatini bu yeni geliştirilen sürdürülebilir seyahat seçeneklerine ve katma değer olarak ürün özelliklerine başarılı bir şekilde yönlendirmek için etkili sürdürülebilirlik iletişimine ihtiyaç duymaktadırlar (Tölkes, 2020).

Üstelik turizm, turizmin yeşil ve dijital dönüşüm doğrultusunda yeniden düşünüldüğü mevcut konjonktürde zorluklarla karşı karşıyadır. Nitekim yatırımların yönü, teknolojik gelişmenin yönlendirilmesi ve kurumsal değişiklikler ekolojik dengeyi bozmayacak ve insan-doğa etkileşimi arasında çatışma yaratmayacak şekilde uygulanacaktır. Tercihen bir ülkenin kalkınması çevresel açıdan bozulmayan, teknik açıdan uygun, ekonomik açıdan yaşanabilir ve sosyal açıdan kabul edilebilir olacaktır. Gelir yaratma, herhangi bir sosyoekonomik düzeydeki nüfusun, özellikle de kırsal kesimdeki aşırı yoksulluğun, sürdürülebilir ve özerk bir şekilde kendi kalkınmalarına öncülük edebilmeleri ve yönetebilmeleri için yoksulluğu azaltmayı amaçlayan stratejiler, programlar, kamu politikaları ve projeler bütünüdür. Hızlı kentleşme, kent iklimlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bunun sonucunda kentsel termal çevrelerle ilgili sorunlar daha da ön plana çıkmıştır. Kentsel genişleme ile termal çevre kalitesi arasında bir denge bulmak, sürdürülebilir kentsel kalkınmayı sağlamanın anahtarıdır. Dalian kenti (Çin) örneğinden anlaşıldığı üzere yeşil ekonomik dönüşüm ve yeşil büyüme politikaları işgücü piyasasını ve ekonomik sektörleri olumlu etkilemektedir (Shin, 2004).

Politika merkezinde küresel yoksulluğu azaltmak ve ekonomik büyümeyi sürdürmek olan Dünya Bankası, yeni bağımsızlığına kavuşan eski sömürge ülkelerin sisteme yoğun şekilde dâhil olduğu 1960'lı yılların sonuna doğru gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik politikalarına uygun şekilde turizm sektörünü desteklemeye başlamıştır. 1980'lere kadar süren bu süreçte hâkim ithal ikameci ve planlı kalkınma nosyonuna uygun şekilde ülkelerin ekonomik politika hedeflerine uyarlanan turizm sektörünü mali olarak çeşitli projelerle desteklemiştir. 21.yüzyılda Banka, turizm sektörünü hiç olmadığı kadar öncelerken bu desteğini dört nedene bağlamaktadır. Bunlar; (i) hem doğrudan hem de diğer sektörlerle geriye doğru bağlantılar yoluyla istihdam yaratmak; (ii) döviz kazancı elde etmek; (iii) doğal ve kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülmesini desteklemek için gelir elde etmek ve (iv) kalkınma harcamalarını ve yoksulluğu azaltma çabalarını finanse etmek için vergi tabanını yaymaktır (World Bank, 2021).

Sürdürülebilir turizm, BM Dünya Turizm Örgütü ve BM Çevre Programı tarafından “*şu anda ve gelecekteki sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini tam olarak hesaba katan, endüstrinin, ziyaretçilerin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan turizm*” olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası, yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere çekilmesinde bir geçiş kapısı ve finansal katalizör şeklinde çalışmaktadır. Banka, Türkiye'ye turizmle ilgili ilk krediyi 1976 yılında *Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi* ismi altında sağlamıştır. Banka, Akdeniz ve Ege'ye kıyısı olan gelişmekte olan ülkelerin küresel turizme açılmasında ve alt yapılarının tamamlanmasında önemli bir finansman kaynağı olmuştur (Küçük, 2019; Küçük, 2022).

Diğer yandan, Ekvator Prensipleri 2003 yılında önde gelen finans kurumları tarafından oluşturulmuştur. Dünya Bankası'nın kardeş kuruluşu ve üyesi olan IFC, gelişmekte olan piyasalarda özel sektöre odaklanan en önemli ulus üstü kalkınma finansı sağlayanlardan biridir. Ekvator Prensipleri, IFC'nin herhangi bir sanayi sektöründeki proje finansmanı kredi verenlerine yönelik olarak çevresel ve sosyal tavsiyelerine dayanan bir dizi kılavuzdur. Şu anda, dünya çapında 30'dan fazla bankacılık grubu, sadece sorumlu bir şekilde geliştirilen projeleri finanse ederek maruz kalınan riskleri yönetmelerine ve kaydetmelerine olanak tanıdığından, bu ilkeleri benimsediklerini kamuya duyurmuşlardır. Nitekim oteller, IFC'nin turizm ve konaklama gelişimine yönelik yönergelerini içeren Ekvator Prensiplerini uygulamaktadırlar. Böylece büyük ölçekli otel projelerinin Ekvator Prensiplerine uymamaları durumunda zorluklarla karşılaşabileceği aşikârdır. Öte yandan sürdürülebilir bir otel projesi, uzun vadede daha az risk taşıdığı ve ekonomik açıdan akılcı olduğundan daha iyi finansmanı daha hızlı sağlayabilmektedir (Bader, 2005).

Banka'nın 2023 yılının Temmuz ayında Türkiye'ye vermeyi onayladığı, *Türkiye Deprem Sonrası Mikro, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İyileştirilmesi Projesi* KOBİ'lerin tekrar ekonomiye kazandırılması ve istihdamın sürdürülebilirliği hususunda sağlamış olduğu kredidir. Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri (KOBİ) Kalkınma Teşkilatı (KOSGEB)'e verilen kredi, 30 Haziran 2025 tarihinde kapanacaktır. Green Finance Finance (2023) Türkiye için kalkınma hedefi, harekete geçirilen özel öz sermaye finansmanı yoluyla firmaların tavır ve politikaları ile çevreyi korumalarını desteklemek ve Türkiye'nin sermaye piyasalarında iklim finansmanını genişletmektir. Banka'nın Türkiye'ye vermeyi 2023 yılında onayladığı diğer bir proje ise *Türkiye İklimle Dirençli Ormanlar Projesi* olmuştur. Türkiye İklimle Dirençli Ormanlar Projesi'nin kalkınma hedefleri arasında Türkiye'nin hedeflenen bölgelerinde ormanların ve insanların orman yangınlarına karşı direncini artırarak bir kriz durumunda hızlı ve etkili şekilde müdahale eden yangın yönetime dair kurumsal kapasiteyi ve acil durumu geliştirmek vardır. T.C. İller Bankası A.Ş.'ye 2023 yılında verilen *Türkiye Kamu ve Belediye Yenilenebilir Enerji Projesi* kamu tesislerinde kendi kendine üretim yoluyla yenilenebilir enerji kullanımının artırılmasını amaçlamaktadır. Türkiye, yenilenebilir enerji kaynakları noktasında dünyanın sayılı ülkeleri arasına girmeye aday bir ülkedir. Banka, sürdürülebilir çevre ve kalkınma hususunda Türkiye özelinde pek çok kredi vermiştir (World Bank, 2023c).

Polonya'da turizm sektörü 2018 yılında toplam 140,92 milyar zloti katma değer üretmiştir. Üretilen toplam katma değer içinde %19'u doğrudan etki, yüzde 61'i dolaylı etki ve yüzde 20'si uyarılmış etkiydi. Turizm de çalışanların maaşlarında ise toplamda yaklaşık 35,90 milyar zloti kazanç artışı olmuştur (The Polish Economic Institute, 2020). 21.yüzyılda daha önce görülmemiş bir şekilde sağlık turizmi ivme kazanmıştır. 2015 yılında Orta Doğu'dan Güney Kore'ye tedavi amaçlı gelen turist sayısına baktığımızda yaklaşık 3000 kişi ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin ilk sırada yer almakta olduğu görülür. 1215 kişi ile Suudi Arabistan ikinci sırayı, 411 turistle Mısır, 191 turistle Libya, 182 turistle Irak, 179 turistle İran'dan Güney Kore'ye tedavi amaçlı sağlık turizmi gerçekleştirmiştir (Medical Korea, 2016). Güney Kore, popüler kültürün en önemli merkezlerinden birisidir. 1990'lı yıllarda belirginleşen, popüler tüketim kültürü yansımaları olarak ikonlar, fenomenler, şarkıcılar, diziler, filmler, bilgisayar oyunları, sokak yemekleri vb. yükselişe geçmiştir. İnternet siteleri, sosyal medya ve sosyal ağlar aracılığı ile yayılan fiziksel görünüşün ön planda olduğu filmler, diziler, çizgi filmler, müzikler, vs. Güney Kore'nin cazip bir turizm merkezi olmasında önemli katkı sağlamıştır. Güney Koreli gençler arasında yaygınlaşan estetik tüketim popülerliği ülke sınırlarını aşmış ve ülkeyi estetik cerrahi merkezi haline dönüştürmüştür (Çizmeci, 2018). 2018 yılında Güney Kore'ye tedaviye gelen turist sayısı son on yılın en yüksek rakamına ulaşmış ve yaklaşık 379 bin medikal amaçlı turist gelmiştir. Aynı zamanda 2018'de Singapur'dan tedavi amacıyla Güney Kore'ye giden medikal turist sayısı 2,6 bin civarında gerçekleşmiştir. Güney Kore, diğer büyük ülkelere kıyasla daha düşük maliyetlerle gelişmiş tıbbi olanaklar ve teknoloji sunması nedeniyle medikal turizm için popüler bir destinasyon olurken, önemli bir gelire sahip olmuştur (MOHW, 2019).

Liang, Ma, Yang ve Wu (2023) tarafından kaleme alınan araştırmada Çin'in turizm gelirinin artmasının turizm destinasyonlarındaki Çin yerlilerin refahına ve mutfak çeşitliliğine etkisi incelenmiştir. Turizm yoğunluğu Çin şehirlerinde hem mutfak çeşitliliğini hem de refahı olumlu yönde etkilediğine ilişkin çıkarılan **refah** haritası, yüksek refah bölgelerinin esas olarak üç bölgede yoğunlaştığını gösteriyor: Kuzey Çin (Pekin civarı), Fujian ve Guangdong (Xiamen civarı) ve Guangxi ve Yunnan'dır. Bu şehirlerin çoğu popüler turistik yerlerdir (örneğin Guilin ve Xiamen).

Turizm, küresel olarak ürettiği istihdam kapasitesi ile dikkat çekmektedir. Covid-19 salgını öncesi, dünya ihracat hizmetlerinin yüzde 30'unu oluştururken, 15 Sektördeki tedarik zincirine ilişkin olarak, oteller, catering ve turizm endüstrisindeki bir iş, ilgili ekonomide dolaylı olarak yaklaşık 1,5 ek iş yaratmaktadır (ILO, 2010).

Yoksulluğun çok boyutlu doğasından dolayı, yoksulluğun azaltılması da geniş çapta çok boyutlu bir hedef olarak kabul görmektedir. Günümüzde yoksulluk yalnızca yetersiz gelir ve insani

gelişme anlamına gelmemekte, aynı zamanda söz hakkı, güç ve temsil eksikliğini de içeren bir kırılmalı da anlatmaktadır. Yoksulluğun çok boyutlu doğası nedeniyle, yoksullukla ilgili herhangi bir konuyu anlamak, ekonomik, sosyolojiktik ve kültürel güçler gibi çok çeşitli iç içe geçmiş faktörlerin dikkate alınması gerektiğinden çoğu zaman karmaşıktır (World Bank, 2000).

Dünya Bankası, dünyanın en zengin kalkınma kurumu olması nedeniyle toplumsal cinsiyet ve turizm politikalarının anlaşılmasının açısından büyük önem arz etmektedir. 1990'ların sonlarında Washington sonrası mutabakatının ortaya çıkışından bu yana yoksulluğun azaltılmasına (veya yoksul yanlısı büyümeye) yapılan vurgu, Banka içindeki hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem de turizm politikası üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik taahhütlerin yanı sıra, Bankanın toplumsal cinsiyet politikasının ikinci merkezi bileşeni– 1970'lerden bu yana tutarlı bir şekilde – istihdam ve gelir yaratmanın kadınların güçlendirilmesinin temeli olarak anlaşılması gerektiğine dair güçlü inançtır. Kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine yönelik bu taahhüt, çağdaş Dünya Bankası politikasında çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Dünya Bankası'nın toplumsal cinsiyet ve Binyıl Kalkınma Hedefleri hakkındaki son yayınlarında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin başlı başına bir sorun olarak değil, ekonomik kalkınmanın ve yoksulluğun azaltılmasının önünde bir engel olarak gördüğü aşikârdır. Banka içindeki toplumsal cinsiyet politikasının en güncel ifadesi, akıllı ekonomi olarak toplumsal cinsiyet eşitliğidir ve bu ifade, “kadınları ekonomik olarak güçlendirmek için Dünya Bankası Grubu'nun çalışmalarını artırmayı” amaçlamaktadır (Ferguson, 2010).

Turizm endüstrisinde toplumsal cinsiyet eşitliği hala yakalanması zor bir alandır. Bunun nedeni, turizmin oldukça cinsiyetçi bir endüstri olarak görülmesidir. Yoksulluğun çok boyutlu doğası nedeniyle, yoksullukla ilgili herhangi bir konuyu anlamak, ekonomik, sosyolojiktik ve kültürel güçler gibi çok çeşitli iç içe geçmiş faktörlerin dikkate alınması gerektiğinden her zaman zorludur (Morgan ve Pritchard, 2019). Cinsiyet çizgisinde belirgin eşitsiz güç ilişkileri mevcut ve sektörün yapısı, kadınların alt kademelerde daha fazla temsil edilmesine ve yönetici pozisyonlarına gelindikçe sayıların azalmasına neden olmaktadır. Kapsamlı araştırmalar, kadınların istihdam süreleri boyunca erkeklerden daha az kazandığını, daha fazla alt pozisyonlarda bulunduğunu ve çok az kadının kariyerleri boyunca üst düzey yönetici haline geldiğini göstermiştir (Kaunda ve Shereni, 2023).

5. Doğaya Dayalı Turizm, Yerel Halkların Refahı ve Dünya Bankası Projeleri

Genel olarak sürdürülebilir turizm gelişimi, turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgenin ekonomisine, çevreye ve topluma olan faydaları teşvik etmekte ve refaha olumlu katkıda bulunmaktadır. Kovid-19 salgını öncesi küresel seyahat ve turizm endüstrisi 334 milyon kişiye iş sağlarken, salgın döneminde yaklaşık 200 milyon iş kaybına uğramıştır. Bu kayıpta en büyük pay doğaya dayalı turizmde olmuştur zira korunan alan sistemlerinin finansmanına katkıda bulunan piyasa temelli küresel katkı sağlayan kuruluşlar özellikle ağır darbe almıştır. Afrika genelinde yaban hayatı, doğaya dayalı turizmin en büyük itici gücüdür ve turizmin büyük kısmı korunan alanlarda gerçekleşmektedir. Yapılan bir araştırma, Afrika'nın 8.400 korunan alanının doğrudan ülke içi turizm harcamalarından 48 milyar dolar ürettiğini ortaya çıkarmıştır. Bu gelirler, korunan alan sistemlerinin finansmanı için önemli bir kaynaktır ve yerel toplulukların gelirlerini, işlerini ve güvenlik ağlarını da beraberinde götürerek kurudukça, kaçak avlanma ve ağaç kesimi gibi doğaya yönelik tehditler artarak doğaya dayalı turizmin temelini sarsmaktadır (World Bank, 2020b).

Doğa bazlı turizmde artan sıkışmanın bir sebebi de turizm endüstrisini neredeyse tamamen durma noktasına getiren KOVİD-19'un turizm endüstrisinin yeniden başlatılmasını kolaylaştırmak üzere fiziksel olarak uzak hizmetler sunarak gezginler arasında enfeksiyon riskini azaltmak amacıyla robotlar gibi akıllı otomasyona dayalı teknolojiler benimsemesidir. Turizm sektörü giderek daha fazla otomasyona uğramaktadır. Ayrıca yapay zekâdaki (YZ) son gelişmeler, otomasyona zekâyı da getirmiştir. Bununla birlikte, akıllı otomasyona aşırı güvenme konusunda dikkatli olunmalıdır; çünkü daha fazla benimsenme, insan dokunuşunun azalmasına neden olabilir ve aynı zamanda istihdam fırsatlarını da etkileyebilir (Majid, Tussyadiah, Kim ve Pal, 2023).

Turizm endüstrisine yapılan yatırımlar, bu sektörde doğrudan istihdam fırsatları ve gelir yaratılmasına yol açarken aynı zamanda ekonomik ve toplumsal kalkınma üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Turizm destinasyonları turist çekmekte, turizm ürünü ve hizmetleri sunmakta ve turizm geliri üretmektedir. Ayrıca turizm, yan sanayi, genel ekonomi, çevre ve toplum gibi ilgili taraflara da çeşitli fayda ve külfetler getirmektedir. Örneğin oteller, konaklama ve ulaşım gibi destekleyici sektörlerin büyümesini hızlandırır; daha fazla iş ve istihdam üretir ve toplumsal gelire olumlu katkıda bulunur. Ek olarak, sürdürülebilir turizm düzenli olarak çevrenin korunması, insan refahı ve ekonomik ağ oluşturma ile bağlantılıdır. Turizm hem sektörün büyümesinden hem de bölgenin genel ekonomik büyümesinden sorumludur ve sürdürülebilir turizm üretimi aynı anda ekonomi, çevre ve toplum gibi birçok unsuru tetiklemektedir (Nguyen vd.,2023).

21.yüzyılın başında kruvaziyer turizmi, eğlence turizminin en hızlı büyüyen segmenti olmuştur. Büyümeyle birlikte kruvaziyer turizminin yerel ekonomiler ve liman topluluklarının sosyokültürel doğası ile kıyı ve deniz ortamları üzerindeki etkisine ilişkin endişeler de ortaya çıkmıştır (Papathanassis, 2024).

Son yıllarda turizmin ve buna bağlı gelişmelerin destinasyon bölgelerinin çevresi üzerindeki etkilerine giderek daha fazla önem verilmektedir. Turistik destinasyon alanlarının, turizmdeki değişikliklere hem yanıt vererek hem de onlar tarafından değiştirilerek zaman içinde geliştiği ve değiştiği gözlemlenmiştir. Yetersiz tanımlanmış bir sorumluluk durumunda yerel girişimlere, koordinasyonsuz planlamaya ve kendiliğinden düzenlemeye güvenmek ne turizm endüstrisi ne de destinasyon bölgesinin çevresi için uzun vadeli güvenli bir gelecek sağlamayacaktır (Butler, 1991).

Çevreye duyarısız, ekonomik büyüme ve aşırı tüketim iklim değişikliğinin nedenleri arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin Karayipler'in iklime duyarlı ekosistemleri üzerindeki etkileri nedeniyle adaları sosyal ve ekonomik olarak etkileyecektir. Bununla birlikte, turizm sektörünün kendisi de önemli miktarda CO₂ emisyonu üretmektedir ve bu da iklim üzerinde zararlı bir etkiye sahiptir. Uluslararası havacılık sektörüne uygulanan iklim değişikliğini hafifletme önlemleri, Karayipler'in turizm sektörü için dolaylı bir tehdit oluşturuyor. Zira hava taşımacılığı, sadece turistlerin adalara gidiş-dönüş ulaşımı açısından değil, aynı zamanda bu turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli ithalat konusunda da hayati bir hizmettir (Gonzales, 2018).

Dünya Bankası, Latin Amerika ve Karayip bölgesinde turizmin geliştirilmesine yönelik birçok proje finanse etmiştir. Banka'nın Grenada, St. Lucia, St. Vincent ve Grenadinler için OECS Bölgesel Turizm Rekabet Edebilirlik Projesi'nin hedefleri; (i) feribot kullanarak katılımcı ülkeler içindeki turistlerin hareketini kolaylaştırmak; (ii) seçilen turistik yerleri iyileştirmek ve (iii) bölgesel turizm pazarının geliştirilmesine yönelik uygulama kapasitesinin güçlendirilmesidir (World Bank, 2017).

Gezeganimiz iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Geçtiğimiz birkaç on yılda, Dünya üzerindeki yaşam formlarının çeşitliliği önemli ölçüde azalmıştır. Dünya çapında bulunan birincil orman manzaraları, paha biçilmez biyolojik çeşitlilik sağlamaları nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Hem tropik hem de ılıman bölgelerde ağaç kaybı yaşanıyor; ancak, kereste üretimi için artan ormansızlaşma ve orman yangınları gibi doğal afetler nedeniyle kayıptaki artış en fazla birincil tropik ormanlarda meydana gelmektedir. Küresel gıda talebi, biyolojik çeşitlilik kaybını kolaylaştıran ormansızlaşmanın temel nedenidir. Tehlike: Yükselen deniz seviyeleri ve kıyı erozyonu nedeniyle arazi, geçim kaynakları ve varlık kaybıdır. Çözüm: Geliştirilmiş mühendislik önlemleri de dâhil olmak üzere kıyıdaki sulak alanların eski haline getirilmesidir. Tehlike: Fırtına dalgalanmaları ve su baskını nedeniyle can ve varlık kaybıdır. Çözüm: Kıyıları tamponlamak ve sel sularını absorbe etmek için mangrovları, bataklıkları ve resifleri koruyup, sürdürülebilir hale getirmektir. Zira çiftçilik, balıkçılık, ormancılık ve turizme ait yaklaşık 1,6 milyon iş, doğal sistemlerin hayatta kalmasına bağlıdır (Statista, 2021).

Küresel ısınmanın 1,5 santigrat derecenin altında sınırlandırılması için, 2022 ile 2050 yılları arasında doğaya dayalı çözümlere 11 trilyon ABD doları tutarında yatırım yapılması gerekmektedir. Tarımsal ormancılık, 3,6 trilyon ABD doları tutarındaki kümülatif yatırımla en fazla kaynak ihtiyacı

Dünya Bankası'nın Turizmin Sürdürülebilir Geleceğine İlişkin Bakış Açısı ve Sosyal Refah

olan alandır. Bu dönemde yeniden ağaçlandırma için gerekli yatırımın toplamı 3,4 trilyon ABD dolarına ulaşmalıdır (Statista, 2023: Çizelge,2).

Çizelge 2. Alanına göre 2022'den 2050'ye kadar dünya çapında geri dönüş olması için gerekli doğa bazlı çözümler (Nbs) yatırımı (Trilyon ABD doları). Kaynak: Statista, 2023.

Doğa Bazlı Çözüm Alanları	Yatırım Oranı (Trilyon Dolar)
Tarımsal Ormancılık	3,6
Yeniden Ağaçlandırma	3,4
Restorasyon	1,6
Koruma	1,3
Diğer arazi yönetimi	1,1

Dünya Bankası'nın doğaya dayalı turizmin geliştirilmesi ve istihdam fırsatlarının yaratılmasına yönelik pek çok projesi bulunmaktadır. Bunlar arasında Kamboçya Sürdürülebilir Peyzaj ve Ekoturizm Projesi, Pakistan – Hayber Pakhtunkhwa Entegre Turizm Geliştirme Projesi – KITE (P163562), Gambiya- Turizmin İyileştirilmesi, Çeşitlendirilmesi ve Dayanıklılığı Projesi (P177179), Ulusal Turizm Stratejileri Alanları için Entegre Altyapının Geliştirilmesi (Endonezya Turizmi Geliştirme Projesi), Kenya Cumhuriyeti Yaban Hayatı ve Turizm Projesi (Wan 1304-Re) yer almaktadır. Banka, 1970 ve 1980'lerde bilhassa Akdeniz ve Ege'ye kıyısı olan, doğal, tarihi ve kültürel güzellikleri olan ülkelerin turizme ilişkin altyapılarının oluşturulmasına yönelik projeleri desteklemiştir. Ancak 21.yüzyılın başından itibaren doğaya dayalı turizmin geliştirilmesine yönelik projeleri daha fazla desteklemektedir. 2000 yılından beri ulusal öncelikli sektör olarak nitelendirilen doğaya dayalı turizmin Uganda'da büyümesinin nedeni, Dünya Bankası Grubu'nun Uganda hükümeti hem mali hem de teknik destek vermesidir. Uganda, Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti başta olmak üzere tropikal yağmur ormanlarında, dağlarda goril izleme gezileri rehberler eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Dağ gorillerini doğal ortamlarında izleme zevkine erişilen bu goril safari turları Kovid-19 salgını öncesi önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Dünya Bankası Grubu (WBG), Uluslararası Finans Kurumu (IFC) Danışmanlık Hizmetleri aracılığıyla üç yıl boyunca Ruanda'da teknik yardım sağlamış ve iki yeni düzenlemeyi hayata geçirerek 400'den fazla turizm işletmesine lisans verilmesine yardımcı olmuştur (The World Bank Group, 2019).

Dünya Bankası Grubu üyesi ülkeler arasında turizm hizmetlerine olan talep arttıkça, Dünya Bankası teknik yardımı da turizm sektörüne doğrudan yabancı yatırımın (DYY) çekilmesine odaklanmıştır. Dünya Bankası Grubu içinde yer alan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) 1967'den bu yana turizm projelerine yatırım yapmaktadır. 1989'dan önce IFC, yılda az sayıda projeyi onaylarken 1990'dan bu yana onay sayısı yılda ortalama 12'ye çıkmıştır. Bu da sektörün büyümesini ve IFC finansmanına yönelik güçlü talebi yansıtmaktadır. IFC, sektör uzmanlığını merkezileştirmek için bir Turizm Birimi kurmuştur. Birimin odak noktası otel yatırımları olurken, IFC Şirketteki diğer birimler aracılığıyla, başta turizmin büyümesini destekleyen altyapı projeleri olmak üzere diğer turizm geliştirme biçimlerini desteklemektedir. IFC 2007 yılına gelindiğinde 80'den fazla ülkede 220 otel projesine 2 milyar doların üzerinde yatırım yapmıştır (Perić, Mujačević, ve Šimunić, 2011).

IFC, 2009 mali yılında, sendikasyonlar ve yapılandırılmış finans gibi kaynaklardan harekete geçirilen 4 milyar dolar da dâhil olmak üzere 14,5 milyar dolar yatırım yaptığını açıklamıştır. IFC, en az gelişmiş ülkeler, sürdürülebilir refahın önünde uzun vadeli engellerle karşı karşıya olduğunu

ve iklim değişikliği, bu ülkeler için özellikle yüksek risk oluşturduğunu söylemektedir. Bu nedenle aynı yıl yapılan doğrudan yatırımlarımızın 1 milyar dolardan fazlası yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğini finanse etmeye gitmiş ve toplamda 6 milyar doların üzerinde temiz enerji yatırımlarından yararlanarak iklim değişikliği ve sürdürülebilirliği stratejik ortak nokta olarak tanımlamıştır (IFC, 2010).

6. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Dünya Bankası, gelişmekte ve az gelişmiş ülkelere uzun vadeli düşük faizli krediler sağlayan bir uluslararası kalkınma finansmanı sağlayıcısıdır. Dünya Bankası, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, IBRD (1946), Uluslararası Kalkınma Birliği, IDA (1960)'ya verilen isimdir. IBRD, gelişmekte olan ülkelere, IDA ise az gelişmiş fakir ülkelere kredi ve hibe sağlar. IBRD 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar yoğun şekilde gelişmekte olan ülkelere altyapı projelerinde kullanılmak üzere kredi sağlamıştır. Demiryolu, karayolu, liman, köprü, hidroelektrik santraller, barajlar bu projeler arasındadır. 1980'li yıllarda Dünya Bankası turizmi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin lokomotif sektörü olarak görmüştür. Türkiye'de turizm 1970'li yıllarda sektör olarak değerlendirilmeye başlanmış, 1982 yılında ise yabancı yatırımlar için kolaylıklar sağlayan Turizmi Teşvik Yasası çıkarılmıştır. Dünya Bankası Grubu içindeki Uluslararası Finans Kurumu, IFC ise 1956 yılında kurulmasına rağmen, özel sektöre kalkınma finansmanı ihtiyacını sonraları karşılamaya başlamıştır. IFC, 1970'li yıllarda Global Otel Zincirleri'nin Akdeniz'e kıyısı olan gelişmekte olan ülkelere çekilmesinde ve finansal sürdürülebilirliğinde önemli bir vazifeye sahiptir. IFC, Akdeniz ve Ege kıyılarına Global Otel Zincirleri'nin yatırım yapmasını desteklerken, 2000 yıllarda daha ziyade doğa bazlı turizme elverişli, Afrika ülkelerine yönelmiştir.

Dünya Bankası Grubu, 20.yüzyılın sonu 21.yüzyılın başında doğal, tarihi ve kültürel güzellikler bakımından zengin ve henüz az keşfedilmiş ancak yaban hayatın tehlikede olduğu destinasyonlarda yerel halklarının aşırı yoksulluktan kurtuluşu için sürdürülebilir turizmi önemli bir reçete olarak sunmaya başlamıştır. Uluslararası Finans Kurumu, Dünya Bankası Grubu içinde yer alan ve özel girişime ve yatırıma kredi açan bir ulus üstü finans kurumudur. 21.yüzyılda yaygın şekilde eko turizmi destekleyen IFC, Sahra Altı Afrika ülkelerinde pek çok ekonomi için turizmin hayati bir önem arz ettiğini ifade etmektedir. Afrika'daki ekonomik büyümenin desteklenmesi için *Africa Conversation and Communities Tourism Fund* (ACCTF) 2021'de kurulmuştur. IFC, 2023 yılının başında bu fona 14 milyon yatırım yapacağını açıklamıştır. Fonun 21.000'den fazla tam zamanlı işi koruması beklenmektedir. IFC'nin 13 milyon dolarlık yatırımı, Güney Afrika, Botswana, Kenya, Namibya, Tanzania ve Zambiya'ya odaklanarak Doğu ve Güney Afrika'daki koruma alanları içindeki ve çevresindeki eko turizm işletmelerini desteklemek üzere harcanacaktır. Böylece IFC, Doğu ve Güney Afrika'daki küçük eko turizm işletmelerini ACCT Fonu'nun desteklemesi için yatırım yapmaktadır. IFC Afrika kıtasında turizmin tekrar yapılandırılmasını önemli bir öncelik olarak görmektedir (Africa Businessplus, 2023; IFC, 2023b). IFC, yeşil finans mekanizmaları girişimi için yeni Yatırıma Hazırlık kapsamında Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) katıldı. BM'nin turizm konusunda uzman kuruluşu olan Dünya Turizm Örgütü, turizmin mevcut krizden kurtulmasını teşvik etmeye ve aynı zamanda turizm değer zincirinin tamamında sürdürülebilirliği artırmak için yeşil finansmanı teşvik etmeye odaklanan bir dizi eğitim programı üzerinde IFC ile birlikte çalışacağı hususunu 2020'de anlaşmaya dökmüştür (IFC, 2020). IFC, sürdürülebilir turizme yönelik özel girişimi sadece Afrika kıtasında değil aynı zamanda Asya kıtasında da teşvik etmektedir. IFC, Vietnam ve Lao PDR'de sürdürülebilir turizm altyapısının büyümesini desteklemek amacıyla Vietnam'ın önde gelen gayrimenkul geliştiricilerinden BIM Land Joint Stock Company'ye 87,5 milyon dolara kadar kredi sağlamayı taahhüt etmiştir. Turizm her iki ülke için de büyümenin temel faktörlerinden biridir. 2018'de Vietnam 15,5 milyon yabancı ziyaretçi kaydetti ve Lao PDR'ye yaklaşık 4,2 milyon uluslararası ziyaretçi gelince, IFC buradaki turizm potansiyeli keşfetmiştir (IFC, 2019). Pazarlar ve Fırsatlar yaratma sloganıyla hareket eden IFC, Asya ve Afrika'da yükselen

piyasalarda iç turizmin iyileştirilmesinin uluslararası pazarlar üzerinde de olumlu etkilerini çok iyi bilmektedir. Nitekim Dünya Bankası Grubu, 2016 yılından itibaren, yeşil turizmin finansmanı ve büyümesi için çeşitli yatırımlar ve teknik destekler sağlamaktadır. Kim, Yoon ve Nicolau, (2024)'in çalışmasının temel amacı çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerin turizm destinasyon popülerliği üzerindeki etkisini araştırmıştır. 2.164 ABD şehrinde kapsamlı bir analizini yaparak oluşturulan araştırmanın sonucunda ekonomik faktörler başta olmak üzere, çevresel ve sosyal faktörlerin destinasyonların popülerliği üzerinde olumlu etki yarattığı bulunmuştur (Kim, Yoon ve Nicolau, 2024).

Günümüzde olağanüstü fauna, flora ve kültürel yaşam alanları olan adalar ve yabancı hayat destinasyonları, sürdürülemez tüketim ve üretim, biyoçeşitlilik kaybı, kitlesel yok oluşlarla karşı karşıyadır. 1990'lı yıllarda sosyal-çevresel ve ekonomik krizle karşı karşıya kalan gezegenimizde turizmin ekonomik büyümeye, yoksulluğu azaltmaya ve sürdürülebilir geleceğine ilişkin Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü başta olmak üzere Dünya Bankası'nda yeşil kalkınmayı ve sürdürülebilir turizmi desteklemeye başlamıştır. Birçok çalışma, sürdürülebilir turizmin iş yaratmaya ve yoksulluğu azaltmaya olumlu etkisinin kâr önceliğini ve aşırı turist gelişlerini kontrol etmek suretiyle mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda Dünya Bankası Grubu sürdürülebilir turizmi ve yeşil kalkınmayı desteklerken, aynı zamanda özel sektöre ait yatırımlara öncelik vermektedirler.

Makale iki araştırma konusunu içermektedir. Bunlardan ilki Dünya Bankası'nın sürdürülebilir turizmi neden, nasıl ve ne zaman desteklemeye ve incelemeye başladığı. İkincisi ise sürdürülebilir turizmin yerel halkın refahını artırıp artırmadığı yönündeki mevcut bulguların analizi. Öncelikle ilk sorunun analizi için Dünya Bankası (IBRD ve IDA)'nın ve Dünya Bankası Grubu içindeki IFC (Uluslararası Finans Kurumu)'nun turizm ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi için yatırım anlaşmaları, projeleri, kalkınma raporları ve diğer sair rapor ve basın açıklamaları araştırılmış ve bulgular analiz edilmiştir. Bilhassa Dünya Bankası Grubu içinde kardeş kuruluş IFC'nin Afrika ve Asya kıtasındaki uluslararası turizm cazibe merkezlerine yaptığı yatırımlar dikkat çekicidir. İkinci sorunun cevabı için ulusal ve uluslararası akademik veri tabanlarının internet kütüphaneleri üzerinden "sürdürülebilir turizm ve refah" anahtar kelime dizisinin Türkçe ve İngilizce olarak taraması yapılarak bulunan makaleler, kitaplar, kitap bölümleri, araştırmalar, derlemeler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ulusal literatürde fazlaca araştırılmayan refah ve sürdürülebilir turizm konusu uluslararası alanda ilgi gördüğü anlaşılmıştır. Araştırma kapsamında ilk soru Dünya Bankası'nın turizme ve sürdürülebilir turizme artan ilgisinin nedeni ve boyutlarının gözler önüne serilmesidir. Dünya Bankası'na göre, turizm sektörü gelişmekte olan ülkeler için hayati öneme sahiptir. Zira turizm sektörü, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını finanse etme, ekonomik gücü artırma, üretken ve kapsayıcı işler üretme, yenilikçi firmalar yetiştirme ve ekonomik gücü artırma fırsatları sunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü ise turizmi, farklı derecede beceri gerektiren işlerde gençleri, kadınları ve göçmen işçileri işgücüne hızlı bir şekilde katan önde gelen sektör olarak tanımlar. Dünya Bankası, İkinci Dünya Savaşı sürerken planlanan, geniş bir mutabakata dayalı, 1946 yılında faaliyete geçerek gönüllü katılımı üye ülke sayısını çoğaltan, günümüzde Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile Uluslararası Kalkınma Birliği'ne (IDA) verilen isimdir. Dünya Bankası Grubu ise IBRD, IDA beraberinde, IFC, MIGA ve ICSID olmak üzere beş kurumu ifade etmektedir. ABD ve İngiltere önderliğinde bu ülkelerin ünlü iktisatçılarının önerisini ile yapılandırılan Banka, kurulduğu zaman sermaye oranının neredeyse %35'i ABD tarafından karşılandığı için ideolojik olarak bir daha hiçbir ülkenin dışı kapanmayacağı bir küresel serbest piyasa ideali üzerine şekillenmiştir. Banka günümüzde sadece bir kalkınma finansmanı üreticisi değil aynı zamanda bir bilgi enstitüsü görevi sürdürmektedir. Banka'nın raporları (kalkınma, araştırma, ülke...) ekonomiye yön vermektedir. Örneğin The Business of The State raporu, üretim ve ticaret faaliyetlerinde devletin etkili olmasının dezavantajlı durumları ve mülkiyetin ortak olması durumunda piyasa ekonomisinin gelişebileceğini ve daha fazla fırsat yakalanabileceğini anlatır. Her yıl yayınladığı International Dept Report'da gelişmekte olan

ülkelerinin (122 ülke) dış borç istatistiklerini ve analizlerini içeren, bu ülkelerin dış borç yükü ve stoklarını, kamu borçlarını vs. durumlarını analiz etmektedir. Banka'nın ülke raporları ve sektör raporları da bulunmaktadır. Turizmin gelişiminde Dünya Bankası en önemli kurumlardan biridir. 1960-1980 yılları arasında Banka, üye ülkelerin alt yapı projelerini, ülkelerin makroekonomik politikalarına uygun şekilde kalkınma finansmanı sağlayarak desteklemiş, döviz ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamıştır. 1980'lerde Washington Mutabakatı ile Banka'nın kredi politikalarında koşulluluk ilkesi beraberinde yabancı yatırıma ve özel girişime teşvikler ve düzenlemeler şeklinde desteklediği görülmektedir. Bu dönemde piyasa ekonomisine yönelik ve özel girişimciliği özendirilen bir kredilendirme sistemine geçilmiştir. İlgili dönemde başta Latin Amerika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde turizm mevzuatı yenilenerek, üst yapı yatırımlarının özel girişime fırsat sağladığı bir mekanizmaya gidilmiştir. 1990'larda Post-Washington Mutabakatı sonrası Banka, özel sektörü firma bazında, özellikle Uluslararası Finans Kurumu aracılığıyla otel zincirlerinin kurulmasını teşvik eden bir yapıyı daha fazla özendirmiştir. Turizmin, gelişmekte olan ekonomiler için yükselen değeri bu dönemde Banka açısından önem kazanmıştır. Banka'nın verdiği krediler artarken, bilhassa Afrika kıtasında doğa bazlı turizmin teşvikini özendirdiği gözlenmektedir.

1990'lı yıllarda belirginleşen küresel iklim krizi, başta Akdeniz'e kıyısı olan ada ülkeleri arasında, İtalya, İspanya, Yunanistan, Kıbrıs, Fransa, Hırvatistan gibi ülkeler olmak üzere, Maldivler'i, Karayipleri, Kanarya Adalarını ve tüm kıyı bölgelerini etkilemeye başlamıştır. Gezegenimiz ikili bir krizle karşı karşıya kalmıştır; iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı. Pandemi, ekonomik aksamanın ve birçok kişinin iş kaybının yanı sıra, geçimleri için büyük ölçüde doğal sistemlere bağımlı olan toplulukların savunmasızlığını da ortaya çıkarmıştır. Bu doğal sistemler istihdamın desteklenmesinde hayati bir rol oynarken, sağlıklı ekosistemlerin önemi çoğu zaman ihmal edilmektedir. Çiftçilik, balıkçılık, ormancılık ve turizme ait yaklaşık 1,6 milyon iş, doğal sistemlerin hayatta kalmasına bağlıdır. Böylece insanların ekonomik büyümenin doğayı koruma nedeniyle kısıtlandığını düşündüğü günler geride kalmıştır. Hükümetler ve vatandaşlar çevresel girişimleri desteklemeye ve sürdürülebilir gelecek için endişelenmeye başlamıştır. Diğer yandan Banka, kadınların kalkınmaya görünmez katkılarını ortaya çıkarmaya yönelik çabaları teşvik etmektedir. Turizmde gençlerin, kadınların ve göçmen işçilerin rolünü göz ardı etmeden, kayıtlı işlerin geliştirilmesi ve yerel halkın turizme dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bununla beraber, iklim değişikliğinin tarım, turizm sektörü başta olmak üzere meydana getirdiği ağır hasarlar nedeniyle, Dünya Bankası 2016 yılından itibaren yeşil turizmin desteklenmesi gerektiğini eylem planları ve kredi politikaları ile öncelemektedir.

İkinci araştırma sorusu olan sürdürülebilir turizm ve yerel halkın refahı konusu uluslararası literatürde ilgi görmüştür. Cerisola ve Panzera (2024)'nin İtalya'da miras turizmi ve yerel halkın refahı arasında bağlantıyı yapısal regresyon modeli ile inceledikleri çalışma, korunan tarihi miras alanlarına olan turist ziyaretlerinin yerel zenginliğe önemli ölçüde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan turistlerin yerel kültürel destinasyonlara akışının artarak bunaltıcı hale geldiği zamanlarda korunan miras alanlarına ve yerel halka olumsuz sonuçları olduğuna dikkat çekilmiştir (Cerisola ve Panzera, 2024). Doganer (2017)'in araştırması ise ABD Teksas eyaletinin ikinci büyük şehri San Antonio'un tarihi misyonuna uygun şekilde sürdürülebilir miras turizmin geliştirilmesi ve yerel halkın refahının artırılması yönelik mimari tasarım stüdyosu hakkındadır (Doganer, 2017). Geoffrey Deladem, Xiao, Siueia, Doku ve Tettey (2021)'in Gana'da yoksulluğu azaltmak için kamu-özel ortaklığı yoluyla sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi başlıkla makalesinde sürdürülebilir turizm gelişiminde kamu-özel ortaklığının turizme ev sahipliği yapan topluluklarda yoksulluğun ortadan kaldırılmasına nasıl yardımcı olduğunu incelenmiştir. Gana'da birçok turizm cazibe merkezlerinin kırsal bölgelerde yer alması ve burada yeterli konaklama, dinlenme ve eğlence tesisleri gibi varlıkların bulunmaması kamu-özel ortaklığına dayalı girişimlerin önemini artırmıştır. Makaleye göre yerel halk kamu-özel ortaklığına dayalı yatırımların geçici bir iş üretme potansiyeli olduğunu düşünmektedir ve kısa vadede yerel halkın istihdam ve gelir artışına etkisi olan kamu-özel

ortaklığının uzun vadede özel girişimlerin artması ve yerel halkın yeterli dâhil olmaması nedeniyle sektöre uğrayabileceği algısını artırmaktadır. (Geoffrey Deladem, Xiao, Siueia, Doku ve Tettey, 2021). He ve Li (2021)'nin turizmin gelir üzerindeki ek etkisinin yeniden gözden geçirilmesine ilişkin makalesi, büyümenin diğer standart gelir belirleyicilerini kontrol ederken, uluslararası turizmin kişi başına düşen GSYİH üzerinde önemli ölçüde artan bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece turizmin ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkisi, hükümetlerin veya yerel otoritelerin turizm endüstrisine daha fazla kaynak ayırma konusundaki istekliliğini artırabilir. Jiménez-Medina, Artal-Tur ve Sánchez-Casado (2021)'nin ifade ettiği üzere İspanya'nın güneydoğusunda Fenike, Kartaca ve Roma uygarlıklarına kadar uzanan La Uni'on'ın başta altın ve gümüş olmak üzere çok eskilere dayalı bir madencilik geleneği vardır. 1970'lerden itibaren endüstriyel madencilığe olan talebin azalması, mineral atıklardan kirlenen bölge ve çöken Portman Körfezi ile endüstriyel süreçlerinin çevreye verdiği zarar, madenlerin kapanmasına, işsizliğe ve göçe neden olmuş, 1990'da ise madencilik faaliyeti sona ermiştir. Özel ve devlet kurumlarının ortak çalışmasıyla yeni bir sosyoekonomik model geliştirilerek La Uni'on madencilikten turizmi sektörüne geçiş yapmıştır. Günümüzde bir madencilik mirası müzesi olan "La Casa del Pin'on" ve "Flamenko Uluslararası Müzik Festivali-Cante de las Minas"ın ana sahnesi olarak hizmet veren eski "Madencilik Halk Pazarı" yerel halka istihdam sağlayıcı sürdürülebilir turizm faaliyetleri arasındadır (Jiménez-Medina, Artal-Tur ve Sánchez-Casado, 2021).

Nitekim gençlerin ve kadınların emek yoğun olarak istihdamında önemli bir rol oynayan turizm sektörü, yoksulluğun azaltılması noktasında Banka tarafından teşvik edilmektedir. Diğer yandan küresel turizmin neredeyse %80'ini oluşturan kıyı bölgeleri küresel ısınma nedeniyle büyük tehlike altındadır. Bu nedenle 1991 yılından itibaren Banka sürdürülebilir turizm üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle Dünya Bankası Grubu kredi politikalarında sürdürülebilir kriterleri geliştirmiştir. Ancak turizmin bir ülkede desteklenmesi için yabancı yatırımlara açıklıkta şarttır. Ancak çok uluslu seyahat ve turizm işletmeleri gittikleri ülkelerde bilhassa Afrika'da yetersiz kamusal düzenlemeler nedeniyle yerli halk genellikle turist rehberi yâda şoför olarak çalıştırılmakta ve turizmin istihdam yaratıcı gücü sınırlı kalmaktadır.

Kaynaklar

- Africa Businessplus (23.01.2023). IFC invests \$14m to support Africa Conservation and Communities Tourism Fund. <https://www.africabusinessplus.com/en/814531/ifc-invests-14m-to-support-africa-conservation-and-communities-tourism-fund/>
- Bader, E. (2005). Sustainable hotel business practices. *Journal of Retail & Leisure Property*, 5, 70-77.
- Berno, T. ve Bricker, K. (2001). Sustainable Tourism Development: The Long Road from Theory to Practice. *International Journal of Economic Development*, 3(3),1-18.
- Bliss E. L. Kaunda & Ngoni C. Shereni (2024) Gender equality and sustainability in the tourism industry: feminist perspectives. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 23:1, 149-169, DOI: 10.1080/15332845.2023.2253685
- Butler RW. (1991). Tourism, Environment, and Sustainable Development. *Environmental Conservation*, 18(3):201-209. doi:10.1017/S0376892900022104
- Castiglioni, C., Lozza, E., Anselmi, P. ve Rossi, R. (2020) Assessing social impact in the field of sustainable tourism development: Evidence from Cabo Delgado (MZ). *Development Southern Africa*, 37:4, 553-569, DOI: 10.1080/0376835X.2019.1660858
- Chiwariidzo, O.T., Dzingirai, M. Climate change resilience strategies for safeguarding sustainable tourism in Zimbabwe. *Environ Dev Sustain* (2024). <https://doi.org/10.1007/s10668-024-04885-y>
- Choi, H.-S. C., & Sirakaya, E. (2005). Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394. <https://doi.org/10.1177/0047287505274651>
- Çizmeçi Ümit, E. (2018). Kültür Endüstrisi ve Kültürel Küreselleşme Kavramları Bağlamında Kore Dalgası Dizileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(4), 319-332.
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism and Empowerment: A Case Analysis of Bhitarkanika Wildlife Sanctuary, Odisha, India. *IIM Kozhikode Society & Management Review*, 4(2), 136-145. <https://doi.org/10.1177/2277975215613175>
- Doganer, S. (2017). Architectural design studio on sustainable tourism alternatives in the San Antonio Missions Historic District. *Tourism and Hospitality Research*, 17(3), 298-313. <https://doi.org/10.1177/1467358415602955>

- Falatoonitoosi, E., Schaffer, V., & Kerr, D. (2022). Does Sustainable Tourism Development Enhance Destination Prosperity? *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 46(5), 1056-1082. <https://doi.org/10.1177/1096348020988328>
- Ferguson, L. (2010). Interrogating 'Gender' in Development Policy and Practice. *International Feminist Journal of Politics*, 12(1):3-24. DOI: 10.1080/14616740903429080
- GBTA. (August 1, 2023). Expenditure of business tourists worldwide from 2001 to 2022 (in billion U.S. dollars) [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/1093295/business-travel-spending-worldwide>
- Geoffrey Deladem, T., Xiao, Z., Siueia, T. T., Doku, S., & Tetey, I. (2021). Developing sustainable tourism through public-private partnership to alleviate poverty in Ghana. *Tourist Studies*, 21(2), 317-343. <https://doi.org/10.1177/1468797620955250>
- Global tourism industry - statistics & facts (2023). Statista. <https://www.statista.com/topics/962/global-tourism/>
- Gonzales N. (2018). Sustainable Tourism and the Impact of Climate Change on the Caribbean. In: de Mestral ALC, Fitzgerald PP, Ahmad MdT, eds. *Sustainable Development, International Aviation, and Treaty Implementation*. Treaty Implementation for Sustainable Development. Cambridge University Press; 175-196.
- Gülersoy, A. E., & Civil, H. (2023). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 10(2), 25-42.
- Hawkins, D.E. ve Mann, S. (2006). The World Bank's Role in Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 34(2), 348-363, doi:10.1016/j.annals.2006.10.004
- He, T. T., & Li, W. X. (2021). Revisiting tourism's additional impact on income. *Tourism Economics*, 27(1), 149-167. <https://doi.org/10.1177/1354816619887022>
- IDA (2019). IDA19 Replenishment. <https://ida.worldbank.org/en/replenishments/ida19-replenishment>
- IFC (2010). Climate Change: Filling the Financial Gap. <https://www.preventionweb.net/publication/climate-change-filling-financing-gap>
- IFC (16 Eylül, 2019). IFC's Financing to Boost Sustainable Tourism Infrastructure in Vietnam and Lao PDR, Create Jobs. <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=18496>
- IFC (2 Mart, 2020). The Business Case for Sustainable Hotels – New Report Launched by International Tourism Partnership and IFC. <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=25738>
- IFC (29 Mayıs, 2020). UNWTO and IFC Partner to Facilitate Green Investments for Tourism's Sustainable Future. <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=17737>
- IFC (15 Eylül, 2023a). Advancing UN Sustainable Development Goals through IFC's Environmental, Social, and Governance Standards. <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2023/advancing-sdgs-through-ifc-esg-standards>
- IFC (29 Mayıs, 2023b). IFC invests in the Africa Conservation and Communities Tourism Fund to Support Ecotourism, Conservation in Sub-Saharan Africa. <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=27551>
- ILO (2010). Developments and challenges in the hospitality and tourism sektör. International Labour Office. Geneva. ISBN 978-92-2-123947-5
- Imarc. (June 16, 2023). Market size of the ecotourism sector worldwide in 2022, with a forecast for 2028 (in billion U.S. dollars). <https://www.statista.com/statistics/1221034/ecotourism-market-size-global/>
- IBRD 1956. International Bank For Reconstruction And Development, 10(2):312-314. doi:10.1017/S0020818300023535
- IBRD 1961. International Bank For Reconstruction And Development, 15(1):190-194. doi:10.1017/S0020818300024644
- IBRD 1962. International Bank For Reconstruction And Development, 16(4):872-876. doi:10.1017/S0020818300011693
- IBRD 1963. International Bank For Reconstruction And Development, 18(1): 969 – 976, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818300002046>
- Ip-Soo-Ching, J.M., Massingham, P.ve Pomeroy, A. (2022) Managing diverse knowledge systems of tourism operators in vulnerable marine ecosystems: addressing sustainability challenges through nature-based solutions, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 27:4, 333-356, DOI: 10.1080/10941665.2022.2061364
- Jiménez-Medina, P., Artal-Tur, A., & Sánchez-Casado, N. (2021). Tourism Business, Place Identity, Sustainable Development, and Urban Resilience: A Focus on the Sociocultural Dimension. *International Regional Science Review*, 44(1), 170-199. <https://doi.org/10.1177/0160017620925130>
- Kim, H., Yoon, J., & Nicolau, J. L. (2024). The Sustainable Rhythm of Destination Popularity: A Song of Local Well-Being and Lasting Charm. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10963480231220280>
- Küçük, Ö. (2019). Dünya Bankası Ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabancı Sermayenin Harekete Geçirilmesi. *Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 501-523. <https://doi.org/10.30692/sisad.598879>
- Küçük, Ö. (2020). Dünya Bankası ile Yeni Bir Sosyal Politika Öznesi Olarak Beşeri Sermaye. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(2), 475-498. <https://doi.org/10.21547/jss.686386>
- Küçük, Ö. (2022). Dünya Bankası ve Sürdürülebilir Kalkınma: Dijital Platformlar Ve Sürdürülebilir Turizm. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8(17), 120-152.
- Küçük, Ö. (2023). İklim Değişikliği ve Madencilik Turizminin Sürdürülebilir Geleceği Üzerine Etkileri (Latin Amerika Örneği). In: Gökçe, A. & Coşkun, G. & Eker, N. & Dilmaç, E. & Çolak, O. (eds.), *Turizmde Yeni Trendler*. Özgür Yayınları. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub407.c1821>

Dünya Bankası'nın Turizmin Sürdürülebilir Geleceğine İlişkin Bakış Açısı ve Sosyal Refah

- Lamouille-Hébert, M., Arthaud, F. ve Datry, T. (2023). Climate change and the biodiversity of alpine ponds: Challenges and perspectives. *Ecology and Evolution* (Wiley), Ecology and Evolution. 2024;14:e10883. | 1 of 14. <https://doi.org/10.1002/ece3.10883>
- Liang, S., Ma, J., Yang, Y., & Wu, D. (2023). Does Tourism Growth Influence Destination Residents' Welfare in China? The Mediating Effect of Cuisine Diversity. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10963480221148189>
- Lopez-Cordova, Ernesto. 2020. Digital Platforms and the Demand for International Tourism Services. Policy Research Working Paper;No. 9147. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/33352>
- Majid, G.M., Tussyadiah, I., Kim, K.Y.ve Pal, A. (2023) Intelligent automation for sustainable tourism: a systematic review. *Journal of Sustainable Tourism*, 31:11, 2421-2440, DOI: 10.1080/09669582.2023.2246681
- MOHW (South Korea). (April 17, 2019). Actual number of medical tourists from Singapore traveling to South Korea from 2009 to 2018 (in 1,000s) [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/1113903/south-korea-number-of-medical-tourists-from-singapore/>
- Morgan, N., and Pritchard, A. 2019. Gender matters in hospitality (invited paper for 'luminaries' 999 special issue of International Journal of Hospitality Management). *International Journal of 1000 Hospitality Management*, 76(Part B), 38-44.
- Nature-Based Solutions to the Biodiversity and Climate Crisis. Statista (2021). file:///C:/Users/%C3%96zlem/Downloads/study_id88123_nature-based-solutions-nbs-1.pdf
- Nguyen, D. T., Kuo, K.-C., Lu, W.-M., & Nhan, D. T. (2023). How Sustainable Are Tourist Destinations Worldwide? An Environmental, Economic, and Social Analysis. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10963480231168286>
- Padma, P., Ramakrishna, S., & Rasoolimanesh, S. M. (2022). Nature-Based Solutions in Tourism: A Review of the Literature and Conceptualization. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 46(3), 442-466. <https://doi.org/10.1177/1096348019890052>
- Papathanassis, A.(2024). Cruise tourism research: a horizon 2050 paper. *Tourism Review*. DOI: 10.1108/TR-12-2023-0829
- Perić, J., Mujačević, E., & Šimunić, M. (2011). *International Financial Institution Investments in Tourism and Hospitality.1-17*.
- Projects. The World Bank (2024). https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-summary?lang=en&countrycode_exact=TR
- Raghavan, V. (2016). The World Bank and Regional Development Banks. *roceedings of the ASIL Annual Meeting*. 2016;110:273-277. doi:10.1017/S0272503700103210
- Ransfield, A. K., & Reichenberger, I. (2021). Māori Indigenous values and tourism business sustainability. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples*, 17(1), 49-60. <https://doi.org/10.1177/1177180121994680>
- Richardson, R.B.(2021). The Role of Tourism in Sustainable Development. Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science.<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199389414.013.387>
- Shin, S. (2004). Economic Globalization and the Environment in China: A Comparative Case Study of Shenyang and Dalian. *The Journal of Environment & Development*, 13(3), 263–294. <http://www.jstor.org/stable/44319696>
- Sifolo, N., & Sifolo, P. P. S. (2018). Blind Spots to Reaping Tourism Dividend: Key Strategic Developmental Lessons for Africa. *Journal of African Foreign Affairs*, 5(1), 63–84. <https://www.jstor.org/stable/26664052>
- Statista (2024). Leading global travel markets by travel and tourism contribution to GDP 2019-2022. <https://www.statista.com/statistics/292479/total-contribution-of-travel-and-tourism-to-gdp-in-selected-countries/>
- Statista (2023). Global tourism industry - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/962/global-tourism/#editorsPicks>
- Statista (2023). Cumulative nature-based solutions (NbS) investment required worldwide from 2022 to 2050, by area. <https://www.statista.com/statistics/1400397/nature-based-investment-required-worldwide-by-area/>
- Strangio, S.(2021). Report Reveals COVID-19's Deep Impact on Cambodian Tourism Economy. <https://thediplomat.com/2021/08/report-reveals-covid-19s-deep-impact-on-cambodian-tourism-economy/>
- The Polish Economic Institute. (May 15, 2020). Impact of tourism on the economic development and welfare of society in Poland in 2018 (in billion zloty) [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/1117666/poland-impact-of-tourism-on-the-economy/>
- Tourism. (2012). In *Cambodian Economy: Charting the Course of a Brighter Future - A Survey of Progress, Problems and Prospects* (Indochina Unit, pp. 281-292). ISEAS–Yusuf Ishak Institute.
- Tölkes, C. (2020). The role of sustainability communication in the attitude–behaviour gap of sustainable tourism. *Tourism and Hospitality Research*, 20(1), 117-128. <https://doi.org/10.1177/1467358418820085>
- The World Bank Group (2019). Creating a new tourism licensing and grading system: Lessons from Rwanda. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/971561562828095386/pdf/Creating-a-new-tourism-licensing-and-grading-system-Lessons-from-Rwanda.pdf>
- United Nations, ed. Tourism and Recreation . In: *The First Global Integrated Marine Assessment: World Ocean Assessment I*. (2017). Cambridge University Press; 425-440.

- UNWTO. (November 29, 2023a). Number of international tourist arrivals worldwide from 1950 to 2022 (in millions) <https://www.statista.com/statistics/209334/total-number-of-international-tourist-arrivals/>
- UNWTO. (November 29, 2023b). Number of international tourist arrivals worldwide from 2005 to 2022, by region (in millions) [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>
- Vogel, H. (2012). Tourism. In *Travel Industry Economics: A Guide for Financial Analysis* (pp. 238-256). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139198387.012
- Walton, John K. (2024). "tourism". *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/tourism>. Accessed 16 February 2024.
- Weaver, C., & Park, S. (2007). The Role of the World Bank in Poverty Alleviation and Human Development in the Twenty-First Century: An Introduction. *Global Governance*, 13(4), 461–468. <http://www.jstor.org/stable/27800675>.
- World Bank (1990). Wildlife and Tourism Project (WAN 1304-RE). the world bank. Washington, D.C. 20433, U.S.A.
- World Bank (2000) Attacking Poverty: World Development Report 2000/01. New York: Oxford University Press.
- World Bank (2003). World Bank Groups Archives Exhibit Series. Number 012. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/167361467990972836/pdf/104636-WP-PUBLIC-2003-03-Origins-of-the-IFC.pdf>
- World Bank (2010a). *Honduras - Sustainable Coastal Tourism Project (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/494651468771608935/Honduras-Sustainable-Coastal-Tourism-Project>
- World Bank (2010b). *Borrowing Agency Environmental and Social Management Plan (ESMP) Uganda Investing in Forests and Protected Areas for Climate-Smart Development Project (P170466) (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099111023170120025/P1704660b48f690680bd970a4782b8b8703>
- World Bank (2017). OECs Regional Tourism Competitiveness, P152117. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P152117>
- World Bank (2020). Investing in Forests and Protected Areas for Climate-Smart Development (IFPA-CD) Project. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P170466>
- World Bank (2020a). Driving Growth by Building Competitive, Sustainable Tourism Destinations. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Trade/CompSector_Tourism.pdf
- World Bank (2020b). The Journey Back to Recovery – Resources to Develop Tourism Sustainably. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/10/01/the-journey-back-to-recovery---resources-to-develop-tourism-sustainably>
- World Bank (2021). Transforming Tourism. Tanzania Economic Update. Issue 16. The World Bank, 1818 H Street NW, Washington DC 20433
- World Bank (2022). Tourism and Competitiveness. <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/tourism-and-competitiveness>
- World Bank (2022). World Bank Approves \$68 Million to Support Diversification of Tourism in The Gambia. Press Release No: 2022/081/AFW <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/06/13/afw-world-bank-approves-68-million-to-support-diversification-of-tourism-in-the-gambia>
- World Bank (2023a). *Cities Culture and Climate Change Learning from the Republic of Korea Experience (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099111723085027262/P1779770cba4b40fc086490294354e98506>
- World Bank (2023b). *The Business of the State (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099025011282357844/IDU06292f8750d6f10488b0b4af0bc626733838c>
- World Bank (2023c). World Bank Provides Financing for Viable Micro, Small and Medium Sized Firms in Türkiye. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/27/world-bank-provides-financing-for-viable-micro-small-and-medium-sized-firms-in-turkiye>
- World Development Report (1980). The World Bank Washington, D.C. August 1980.
- World Bank Group (2016). Climate Change Action Plan (2016-2020). The World Bank 1818 H Street NW, Washington, DC 20433
- World Tourism Organization and United Nations Development Programme (2017), Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284419401>
- Xu J. , She, S. ve Liu, W.(2022). Role of digitalization in environment, social and governance, and sustainability: Review-based study for implications. *Frontiers in Psychology*. DOI=10.3389/fpsyg.2022.961057